

પ્રસ્તાવના.



જીવવીચાર શીખનારને અનુકૂળ તેમજ સુગમ થાય તે માટે વીસ્તાપુર્વક તેના અર્થો સમજાવવામાં આવેલ છે. અમારી દરેક આશૃતીમાં અમો યથામતિને સુધારા વધારા કરતા રહ્યા છોઈ તથા આ નવમી આશૃતીમાં પણ ઘણા સુધારા કરવામાં આવેલ છે. કેટલા મુનિ મહારાજોની આજ્ઞાથી દરેક ગાથાની છાયા પણ આપવામાં આવેલ છે.

આ પુસ્તકમાં અલ્પમતિના તથા અજ્ઞાન્તાના દોષથી જે ફાંફ અશુદ્ધતા વિદ્વાનોના જોવામાં આવે તે સાહેવોઈ અમારાપર સુજનપણાનો ભાવ રાખી તેવા પાઠોને સુધારી વાંચવા અને મનાવવા. મનાવવાના ઉદ્યમ કરવામાં ઉત્સુક થતી વેળાઈ ગ્રંથ પ્રકાશક કે સુદ્રકની ભૂલની અવગણના ન

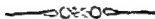
करतां सुधारीने तेओ पोतेज पाठनो जेवो उच्चार करे छे
अने करावे छे एवी जे पंडीत पुरुषोनी स्वभावीक प्रकृति
होय छे, ते मुजब आ दोपोने पण दूर करशे. अमारी भूल
संवंधी अत्रे अमे तेमनी साथे “मिच्छामि दक्कडं” दइए
छीए. सुज्ञेषु किं बहुना.

ली०,

प्रकाशक,

॥ ॐ श्री गौतमाय नमः ॥

॥ जीवविचार प्रकरण प्रारंभः ॥



प्रथम ग्रंथकर्ता श्रीशांतिसूरि आद्यमां मंगला-
चरण करतां प्रयोजनादिकतुं सूचन करे ठे-
॥ आर्याभूतं ॥

भुवनपईवं वीरं, नमिऊण भणामि
अबुहवोदत्थं ॥ जीवस्वरूपं किंचिवि,
जह भणियं पुघसूरीहिं ॥ १ ॥

छाया-भुवनप्रदीपं वीरं, नत्वा भणामि-अबुहवोदार्थम् ॥
जीवस्वरूपं किंचिदपि, यथा भणितं पूर्वमूरिभिः ॥१॥
गाथा १ छीना लूटा शब्दना अर्थ.

भुवण-त्रय भुवनने विषे.
पईवं-प्रदीप (समान).
वीरं-महावीरस्वामीने

नमिऊण-नमस्कार करीने.
भणामि-कहुं छुं.
अबुह-(तत्त्वविचारने विषे)
अज्ञानीने.

(૨)

| | |
|----------------------------|--------------------|
| બોદ્ધત્થં-બોધ થવાને અર્થે. | જહ-જેમ, જેવી રીતે. |
| જીવસરૂવં-જીવનું સ્વરૂપ. | ધણિયં-કહું છે. |
| કિંચિવિ-લેશમાત્ર. | પુવ્વ-પૂર્વના. |
| | સૂરીદિ-સૂરિઓ |

અર્થ:- (જીવણ કે) જીવણ જીવન, એટલે ચતુર્દશ રજ્જ્વાત્મક જે લોક, તેને વિષે (પડેવં કે) પ્રદીપ સમાન અને સકલ પાપને દૂર કરનારા એવા (વીરં કે) શ્રીમહાવોરસ્વામીને (નમિજીણ કે) નમસ્કાર કરીને (જહ કે) જેમ (પુવ્વસૂરિદિ કે) સુધર્મસ્વામ્યાદિક પૂર્વસૂરિજીણ (ધણિયં કે) પોતાના આગમમાં પ્રગટ કર્યું છે, તેમ હું પણ (અબુહવોહત્તં કે) તત્ત્વવિચારને વિષે અજ્ઞાની જીવોને બોધ થવાને અર્થે (કિંચિવિ કે) લેશમાત્ર (જીવસરૂવં કે) જીવનું સ્વરૂપ (જણામિ કે) કહું હું ॥ ૧ ॥

હવે જીવના જોદ કહી વતાવે છે—
જીવા મુક્તા સંસાર, —રિણો અ તસ યાવરા

अ संसारी ॥ पुढविजलजलणवाऊ, - वण-
स्सई थावरा नेआ ॥ ७ ॥

छाया-जीवा मुक्ताः संसा, - रिणम प्रताः स्थावराभ संसारिणः ॥
पृथिवीजलजलनवापु, - ननस्पतयः स्थावरा जीवाः ॥ २ ॥

गाथा २ जीना नूटा शब्दना अर्थ.

जीवा-जीव.

मुक्ता-मुक्ति पायेला, मुक्त.

संसारिणो-संसारी.

अ-तथा.

तस-तस (हाळे चाले ते).

थावरा-स्थावर (स्थिर रहे ते).

संसारी-संसारी.

पुढवि-पृथ्वीकाय.

जल-अण्कायः

जलज-तेजकाय.

वाऊ-वायुकाय.

वणस्सई-वनस्पतिकाय

स्थावरा-स्थावर.

नेआ-जाणवा,

अर्थ:- (जीवा के०) जीव, ते एक मुक्तिना
तथा बीजा संसारी, एवे प्रकारनां ठे. तेजमांना
(मुक्ता के०) जेठ सकल कर्मरूप पटलोनी क्षय
करीने मुक्तिपदने पाय्यां ठे, तेज मुक्त पटले
सिद्ध जीवो कहेवायठे; (अ के०), तथा (संसा-

રિણો કે૦) જેમાં સંસૃતિને પમાય છે, તે સંસાર કહેવાય છે, એવા સંસારમાં એટલે નરકાદિ ચાર ગતિઝંમાં જેઝં ધ્રમણ કરે છે, તેઝં સંસારી જીવો કહેવાય છે. તે (સંસારી કે૦) સંસારી જીવ એક (તસ કે૦) ત્રસ (અ કે૦) વલી વીજા (થાવરા કે૦) સ્થાવર, એ વે પ્રકારે છે; તેઝંમાંના સ્થાવર જીવોના પાંચ પ્રકાર છે, તે આ પ્રમાણે—એક (પુઢવિકે૦) પૃથ્વીકાય, વીજા (જલ કે૦) પાણી તે અપ્કાય, ત્રીજા (જલણ કે૦) જ્વલન તે અગ્નિકાય, ચોથા (વાઝ કે૦) વાયુકાય, પાંચમા (વણસ્સર્ફ કે૦) વનસ્પતિકાય, એવી રીતે એ (થાવરા કે૦) સ્થાવર જીવો પાંચ પ્રકારના (નેઆ કે૦) જાણવા ॥ ૨ ॥

હવે એ સ્થાવર જીવોના જ્ઞેદમાં અનુક્રમે પ્રાપ્ત થયેલા પૃથ્વીકાય જીવોના જ્ઞેદ કહે છે—
 ફલિદમણિરયણવિદુમ,—હિંગુલહરિયા-

लमणसिलरसिंदा ॥ कणगाइधाउसेढी,—
 वन्निअअ रणेद्वयपळेवा ॥३॥ अजयतूरी-
 ऊसं, मट्टीपादाणजाइउ णेगा ॥ सांवी-
 रंजण लूणा,—इ पुढविजेआइ इचाई ॥४॥
 छाया-स्फटिकमणिरत्नचिट्ठम,—दिगुलहरिनामनःनिवार-
 मेद्राः ॥

कनकादिधातुखटिका,—वर्णिकाऽरणेद्वयपळेवाः ॥३॥
 अभ्रकतूरी-ऊसं, मृत्तिकापापाणजानयोऽनेकाः ॥
 सौवीरांजनं लवणादि, पृथिवीभेदा इत्यादयः ॥ ४ ॥

गाथा ३ जीना नूटा शब्दना अर्थ.

फल्लिह—स्फटिक रत्न.
 मणि—चंद्रकांतादिक मणि
 रयण—रत्न.
 चिट्ठम—परवालां
 दिगुल—दिगलो.
 हरियाल—हदताल.
 मणसिल—मणसिल.
 रसिंदा—पारो.

कणगाइ—कनकादि (सोनुं
 विगेरे).
 धाउ—धातु.
 सेढी—खदी माटी, चाक.
 वन्नीअ—लाल रंगनी माटी,
 हरमजो.
 अरणेद्वय—पापाणना कट्टका-
 नी साथे मळेकी धोली माटी.
 पळेवा—एक जातिनो पापाण.

(६)

गाथा ४ श्रीना बूटा शब्दना अर्थ.

अभ्वय-अवरख (पांच वर्णनो)

तुरी-एक जातिनी माटी.

ऊस-खारो.

मट्टी-माटी.

पाहाण-पापाण, पत्थर.

जाइओ-जातिओ.

जेगा-अनेक.

सोवीरंजण-सुरमो.

रूणाइ-सिंधव सिंगेरे.

पुढवि-पृथ्वीकायना.

भेआइ-भेदो.

इच्चाइ-इत्यादि.

अर्थ:- (फलिह के०) स्फाटिक प्रसिद्ध
(मणि के०) मणि, ते चंद्रकांतादिक अ
ते समुद्रमां उत्पन्न थाय ठे ते, तथा (रयण
रत्न, ते वज्र कर्केतनादिक अथवा जे खाण
सन्न थाय ठे ते (विहुम के०) विहुम परवलां,
के०) हिंगलो, (हरियाल के०) हरताल
सिल के०) मणसिल, (रसिंदा के०) पारो.
गाइ धाउ के०) कनगादि धातु सात
रुपुं, त्रांबु, कथीर, जसत, सीसुं तथा
अग्निसंयोगना अन्नावे पृथ्वीकाय ठे, अ

સંયોગે તેલકાય છે, (સેઢી કે૦) સ્વર્ણ માટી
 અથવા ચાક કહેવાય છે તે, (વન્નિચ કે૦)
 હરમજી અથવા લાલ રંગની માટી થાય છે તે,
 (અરણેટ્ય કે૦) પાપાણના કંટકાની સાથે મલે-
 લી ધોંલી માટી થાય છે તે, તથા (પલેવા કે૦)
 એક જાતિનો પાપાણ છે ॥૩॥ (અપ્પય કે૦)
 પાંચ વર્ણનો અવરણ, તે સોની લોકોને 'સોનું
 તપાવવાના ઉપયોગમાં આવે છે, અથવા વૈદ્ય
 લોકો અને જ્ઞાન વિગેરે કરીને ઔષધિમાં કામે
 લગાડે છે, (તૂરી કે૦) એક જાતિની માટી છે, તે કા-
 પમને પાશ દેવાના કામમાં આવે છે, (ઝસં કે૦)
 એ પણ એક જાતિની માટીજ છે, પણ દ્વાર ચૂ-
 મિમાં ઉત્પન્ન થવાથી દ્વાર અથવા સ્વારો એ નામે
 ઓળખાય છે. એવી રીતે (મટ્ટી કે૦) માટી અને
 (પાદ્માણ કે૦) પાપાણ, એ બે પદાર્થોની કાલી,
 નીલી, રાતી, પીણી અને ધોણી એવી (જાડ્યો

(હરિતણુ કે૦) ઝગેલા ઘાસ પ્રમુખ વનસ્પતિના મોર અથવા માત્ર પ્રમુખનાં પાંદડાંને ઢેઢે જે પાણીનાં વિંદુ થાય છે, તે હરિતનુ કહેવાય છે, (મહિઆ કે૦) આકાશને વિષે કોઈ સમયે વાદલાં થઈ આવે છે-તેના યોગે અતિ સૂદ્ધમ ઝીણી ઝીણી પાણીની ઘુંદો પડે છે, તે મહિકા અથવા ધુમરીનું પાણી કહેવાય છે, એવી રીતે (ઘણોદહિ માઈ કે૦) જેને આધારે પૃથ્વી રહી છે, તે પૃથ્વી પર્યંત પાણીના પિંડરૂપ ઘણોદધિ આદિ દર્શને વીજા પણ (આનસ્સ કે૦) અપ્કાયના (જેઆ ણેગા કે૦) અનેક જોદો (હુંતિ કે૦) થાય છે. એ અપ્કાય જીવોના જોદ કહ્યા ॥ ૫ ॥

હવે તેનકાય જીવોના જોદ કહે છે—

ઈંગાલ જાલમુમ્મુર, --- ઝક્રાસણિકણગ-
વિજ્ઞુમાઈઆ ॥ અગણિજિઆણં જેઆ,
નાયવા નિઝણવુદ્ધીણ ॥ ૬ ॥

છાયા-અંગાર-ઝાલા-મુર્મુર, -ઉલ્કાપાતનક-વિગુદાદયઃ ॥
 અગ્નિજીવાનાં ખેદા, દ્વાનવ્યા નિપુણવૃદ્ધયાઃ ॥ ૬ ॥

ગાથા ૬ છીના વૃદ્ધા શબ્દના અર્થ.

ફંગાલ-અંગારાનો અગ્નિ.
 જાલ-ઝાલાનો અગ્નિ.
 મુમ્મુર-ખ્રાસદિ, ધાતો.
 ચક્રા-ઉલ્કાપાતનો અગ્નિ.
 અસનિ-ચક્રનો માર મારતાં
 પડતો અગ્નિ.
 કણગ-કણિયાનો અગ્નિ.

વિગ્નુ-ચીજલી.
 આદ્યા-આદિ.
 અગ્નિ-અગ્નિકાપ.
 જિભાણ-જીવોના.
 ખેદા-ખેદો.
 નાયવ્યા-જાળવા.
 નિગ્ન-નિપુણ, સૂક્ષ્મ.
 વૃદ્ધિય-વૃદ્ધી કરી.

અર્થઃ—(ફંગાલ કે) ઝાલા વિનાનો અગ્નિ,
 કાષ્ઠ પ્રમુખ વસ્તુનું સત્ત્વ ઝ્યારે વલી જાય છે,
 ત્યારે અગ્નિની ઝાલાનો નાશ થઈ જાય છે, અને
 રક્ત રક્તની પેઠે ચક્રચકિત કટકા થઈ રહે છે,
 તે અંગાર કહેવાય છે, (જાલ કે) ઝાલાનો અગ્નિ,
 (મુમ્મુર કે) અગ્નિની ઝાલામાંથી જે સૂક્ષ્મ કણ
 નીકળે, તે ખ્રાસદિ અથવા ધાતો કહેવાય છે,

(ઉક્તા કે૦) કોઈક કાલને વિષે આકાશમાંથી
 અશ્વિની વૃષ્ટિ થાય છે, તે ઉત્કાપાતનો અગ્નિ
 કહેવાય છે, (અસણિ કે૦) વજ્રનો માર મારતાં
 તેમાંથી અગ્નિ પડે છે, તે અશ્વિની કહેવાય છે,
 (કણગ કે૦) કોઈક કાલને વિષે આકાશમાં
 અગ્નિના તણાવા ઉઠતા દેખાય જે, તે કનક
 ઇટલે કણિયાનો અગ્નિ કહેવાય છે, (વિઙ્ગુમા
 ર્થેયા કે૦) વિજલી આદિક તે વર્ષાઋતુમાં તથા
 વીજી કોઈ પણ ઋતુમાં જ્યારે માવતું થાય છે
 ત્યારે કોઈ વગ્વતે આકાશથી વિજલી પૃથ્વ
 ઉપર પડે છે, તે વિદ્યુત્પાત કહેવાય છે, આદિ
 શબ્દે કરી વાંચના વમાગથી ઉત્પન્ન થયેલા તથા
 સૂર્યકાંતમણિ ઉપર સૂર્યના કિરણો પડતાં ઉત્પન્ન
 થયેલા અગ્નિ પણ જાણવાં. इत्यादि . અગ્નિ
 જિજ્ઞાસું કે૦ , અગ્નિકાય સંસારી જીવોન
 (તેથા કે૦) તેનો તે નિવૃણવૃદ્ધિ કે૦
 નિવૃણ પદલે મુક્તિ વૃદ્ધિ કરી . નાયવા કે૦

जाणवा योग्य ठे ॥ ६ ॥

हवे वायुकाय जीवोना जेद कहे ठे-

उन्नामगजकलिया, मंरुलिमहसु-
जवाया य ॥ घणतणुवायाईया, जेया खलु
वाजकायस्स ॥ ७ ॥

छाया-उद्भ्रामकोत्कलिकौ, मंडलिमहा (मुख) शुद्धगुंजवाताथ ॥
घनतनुवातादिका, भेदाः खलु वायुकायस्य ॥ ७ ॥

गाथा ७ मीना नूटा शब्दना अर्थ.

उन्नामग-उद्भ्रामक एट्ठे

उंचे भमावे तेवो वायु.

उत्कलिया-उत्कलिक एट्ठे

नीचो पढतो वायु.

मंडली-मंडोलीऊ, मंडलीक.

मह-महावायु

पाठांतरे मुह-मुखवात.

मुद्ध-शुद्धवायु.

गुंजवाया-गुंजारव करतो

वायु.

य-वल्ली

घणतणुवाया-घनवायु अने
तनुवायु.

आईया-आदिक.

भेया-भेदो.

खलु-निश्चे.

वाजकायस्स-वाजकायना.

१ पाठांतरे 'मुह'

અર્થ:—(ઉચ્વામગ કે૦) ઊંચો આકાશને વિષે જે વાયુ તૃણાદિકના ઢેરનાં જમાવે છે. અથવા બાહ્ય રહેલા તૃણાદિકને વિવક્ષિત ક્ષેત્રની અંદર ફેંકી દે છે, તે ઉચ્વામક અથવા વીજે નામે સંવર્તક વાયરો કહેવાય, (ઉત્કલિચ્ચા કે૦) જે વાયુ નીચો પડતો હોય, અથવા રહી રહીને વાયુ તે ઉત્કલિક વાયુ કહેવાય છે, (મહ કે૦) કોઈ વાર મોટો વાયરો થાય તે મહાવાયુ, પાઠાંતરમાં (મુહ કે૦) મુખનો વાયુ. (સુઝ કે૦) જે શૈનૈઃ શૈનૈઃ વાયુ, તે શુઝવાયુ, (ગુંજવાયા ય કે૦) જે ગુંજારવ કરે, તે ગુંજવાયુ કહેવાય છે, અને (ઘણતણુવાયા કે૦) જે બે વાયુને આધારે નરક દેવલોકાદિ રહેલાં છે, તે એક તથા વીજો તનુવાયુ કહેવાય છે, તેમાં ઘનવાત શિશિર ઋતુમાં જામેલા કઠણ ધી સરખો અને તનુવાત પ્રવાહી ધી સરખો છે, તથા તે વન્ને

असंख्याद्योऽनन प्रमादवाद्या ते. (आद्या के०)
 इत्यादि (ननु के०) निश्चे करी (वाटकायस्त
 के०) वायुकाय संसारी जीवोना (जिया के०) जेदो
 जायवा. म प्रमादे न गायान् करी पृथिवी, अद्
 तेन (अदि) तथा वायुकायना जेद कदा ॥ ७ ॥

इव वनस्पदिकल्पना जेद कहे ते-

मादाराण्यमन्त्रा. वणस्पदनीवा इहा
 नुप जगिआ ॥ जेसिमणनाण नगु, पगा-
 मादाराणा ने उ ॥ ७ ॥

उप-मादाराण्य-मन्त्रा. वणस्पदनीवा इहा नुप जगिआ
 जेसिमणनाण नगु, पगा-मादाराणा ने उ ॥ ७ ॥

गाथा उ मीना नुदा कल्पना थय.

मन्त्रा-मन्त्रा.

नगु-नगु.

वणस्पद-वणस्पद.

मीना-मीना.

नुदा-नुदा.

कल्पना-कल्पना.

थय-थय.

जेद-जेद.

(૧૬)

અણંતાણં-અનંત જીવોનું.

તણુ-શરીર.

એગા-એક.

સાહારણ-સાધારણ.

તે-તે.

ઉ-તો.

અર્થ:—(વણસજીવા કે) વનસ્પતિકાય જીવો તે એક (સાહારણ કે) સાધારણ અને વીજા (પત્તેઆ કે) પ્રત્યેક, એ (ડુહા કે) વે પ્રકારના (સુએ કે) સિદ્ધાંતને વિષે (જણિઆ કે) કહેલા છે. તેજમાં (જેસિમણંતાણં કે) જે અનંત કાય જીવોનું (તણુ એગા કે) એક શરીર હોય, (તે ઉ કે) તે તો (સાહારણ કે) સાધારણ વનસ્પતિકાય જીવો જાણવા; જેઓનું સાથે નીકળવું થાય, સાથે શરીર ઉપજે, સાથે આહારનું ગ્રહણ થાય સાથેજ શ્વાસોશ્વાસ ચાલે, એકનું ગ્રહણ તે સર્વનું અને સર્વનું ગ્રહણ તે એકનું પણ થાય, એ રીતે આહાર, આન, પ્રાણ અને ગ્રહણ સાધારણ હોય, તે લક્ષણવડે સાધારણ વનસ્પતિકાય જીવો જાણવા. તથા તે સાધા-

રણ વનસ્પતિકાય જીવો પણ વે પ્રકારે ઠે, એક સૂક્ષ્મસાધારણ અને બીજા વાદરસાધારણ, સિદ્ધાંતમાં સાધારણનું નિગોદ નામ આવેલું છે. તે સૂક્ષ્મનિગોદનું સ્વરૂપ સંગ્રહણીમાં કહ્યું છે. તે આગમ પ્રમાણે કાંઈક કહેવાય છે—નિગોદિયા જીવ સાંવ્યવહારિક અને અસાંવ્યવહારિક, એમ વે જોડે છે, તેમાં અનાદિ સૂક્ષ્મનિગોદથી નીકળીને સર્વ સ્થાનકોમાં ડાળે, તે પૃથિવ્યાદિ વિવિધ વ્યવહારના યોગથી સાંવ્યવહારિક કહેવાય છે, અને જે અનાદિ કાલથી સૂક્ષ્મનિગોદમાં જ રહે છે, તે તેવા પ્રકારના વ્યવહારરહિત-પણથી અસાંવ્યવહારિક કહેવાય છે. સાંવ્યવહારિક રાશિમાંથી જેટલા સિદ્ધ થાય, તેટલા પાઠા તેમાં અસાંવ્યવહારિક રાશિ (અનાદિ વનસ્પતિની રાશિમાં) થી આવે છે. વળી સાંવ્યવહારિક સૂક્ષ્મનિગોમાંથી નીકળી બીજા સર્વ સ્થાનમાં ડાળે ત્યાંથી પણ નીકળી કેટલાએક

(૧૬)

ફરી પાઠા તે નિગોદમાંજ જાય છે, ત્યાં પણ તેઓ એક વાર પણ વ્યવહારમાં પરુવાચી સાંઘ્ય-વહારિકજ કહેવાય છે. ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અસંખ્યાતા ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી જાન્ય અંતર્મુહૂર્ત જાણવી. વાદર નિગોદની કાયસ્થિતિ તો સીત્તેર કોટા કોટી સાગરોપમ જાણવી. તથા સામાન્ય નિગોદની સ્થિતિ તો અઢી ક્ષેત્ર પુન્ન પરાવર્ત જાણવી. ॥ ૬ ॥

હવે વે ગાથાએ કરી એ સાંધારણ વનસ્પતિકાય
જીવોના જોડ કહે છે—

કંદાઅંકુરકિસલય,-પણગા સેવાલચૂ-
મિફોમા અ ॥ અદ્વયતિયગજ્જરમો,-ઢવઢુ-
લાથેગપદ્ધંકા ॥૯॥ કોમલફલં ચ સઘં,
ગૂઢસિરાઈં સિણાઈ પત્તાઈં ॥ ઓહરિકુંઆરિ-
ગુગુલિ,-ગલોયપમુહાઈ વિન્નરુહા ॥૧૦॥

૧ અદ્યતિગ

ગાયા-કન્દા અંકુરકિસલયપનકાશેવાલભૂમિસ્ફોટાય ।

આદ્રકત્રિકગજરમુસ્તાવાસ્તુગયેગપલ્લંકા ॥૧॥

કોમલફલે ચ મર્વ ગૂદશિરાણિ શુભાદિપત્રાણિ ।

સ્નુહીકુમીરીગુગુલિગુહુચીમમુસ્તાણિ ષ્ઠિન્નરુહાણિ ॥૧૦॥

ગાયા ૯ મીના વૃટા શબ્દના અર્થ.

કન્દા-કન્દ.

અંકુર-અંકુર, કોટા.

કિસલય-કુંપલો, ફળગા.

પળગા-પાંચ વર્ણનો ફુગી

સેવાલ-સેવાલ, લીલ.

ભૂમિસ્ફોટા-વિલાહોના ટોપ.

અ-વઢી.

અદ્વપતિય-આદ્રકત્રિક (લીલું)

ગાયા ૧૦ મીના વૃટા શબ્દના અર્થ.

કોમલ-કોમલ, જેમાં બીજ ન
યમાં હોય ને.

ફલ-ફલ.

સર્વ-સર્વ.

ગૂદ-છાનો.

શિરાઈ-સંધીવાલાં.

શિનાઈ-શુભાદિ.

પત્તાઈ-પાંદહાં.

આદુ, લીલી, હલદર

અને લીલો કચુરો)

ગજર-ગાજર.

મોત્ય-મોય.

વત્યુલા-૯ નામે શાકવિશેષ.

યેગ-૪ મૂરા, યેગી.

પલ્લંકા-૯ નામે શાકવિશેષ.

ધોહરિ-સર્વ જાતનો યોર.

કુંઆરિ-કુંવાર.

ગુગુલિ-ગુગલ.

ગલોય-ગલો, ગદુ.

પમુહાઈ-પમુલ.

આઈ-આદિ.

ષ્ઠિન્નરુહા-છેયાં યકાં

વાઘ્યાથી ફરી ડોતે.

(२०)

अर्थः—(कंदा के०) सुरणादि सर्व जार्तना
 अशुष्क-लीला (शुकेला निर्जीवपणार्थी अनंत-
 काय न गणाय) कंद, (अंकुर के०) वहार नीक-
 लती बेलाए जेना पत्रादि अवयवो प्रगट न
 देखाय एवा घोपातकी, केरमा, वरुण, वट, नींव
 बिगेरे वृद्धोना अंकुरा, (किसलय के०) सर्व
 जातिनां कुंपल नवा टसा फूटे ते, पांदमां जाणवां.
 (पणग के०) पांच वर्णनी फुगी, (सेवाल के०)
 जे पाणीनी अंदर रंग रंगनी लील थाय ठे ते,
 (भूमिकोना के०) वर्षाकालमां ठवने आकारे
 पृथ्वीमांथी नीकले ठे ते. ते विलामीना टोप
 एवे नामे उल्लायाय ठे. (अ के०) बली (अल्लयतिय
 के०) आर्द्धकत्रिक एटले लीलुं आहु, लीली
 हलदर तथा लीलो कचूगे, (गज्जर के०) गाजर,
 (मोठ के०) मोथ. (ववृला के०) वथुलो नामे
 शाक विशेष, (श्रेग के०) धामुग, श्रेगी, (पल्लंका
 के०) ए नामतुं शाक विशेष ठे, एने लोको पात्र-

(૨૧)

લું કહે છે ॥ ૧૧ ॥ (ચ કે૦) વલો (કોમલ
 ફલં સર્વં કે૦) સર્વ કોમલ ફલ ઇટલે જેમાં
 ઘીજ થયાં ન હોય એવાં આંચા વિગેરેનાં ફલો
 અને (ગૂઢસિરાઈ કે૦) જેની નસો અથવા સાંધ
 સ્પષ્ટ દેખાતી ન હોય ત્યાંસુધી તે અનંતકાય
 જાણવાં. તે તથા જેનો કણસલો અથવા પોંક
 ઠાનો હોય, ઇટલે જેના કણ પાધરા દેખાતા
 ન હોય તે પણ અનંતકાય જાણવા. તે (સિણાઈ
 પત્તાઈ કે૦) શણાદિકનાં પાંદરાં, આદિ શબ્દે
 કરી જારનાં પાંદરાં પણ લેવાં. (થોહરિકે૦)
 થોહરની સર્વ જાતિ, એમાં કાંટાલો તથા છુર-
 સાળી પણ જાણવો. (કુંઆરી કે૦) કુંઆર થાય
 છે, તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. એને ઘરમાં ઝંચી ટાંગી
 હોય, તો પણ સૂકાતી નથી, કિંતુ એના નવા
 માર નીકળતા જાય છે. (ગુગ્ગુલિ કે૦) ગુગલ
 પ્રસિદ્ધ છે. (ગલોયપમુદા કે૦) વલ્લી ગમુચી

(११)

प्रमुख एने गरु के गळो पण कहे ठे, ए वल्लोने
आकारे थाय ठे, ए ज्वरादिक मटारुवानी औ-
षधि विशेष ठे. (आइ के०) ए आदे दइने
बीजां पण सर्वे जे (विन्नरुहा के०) ठेयां थकां
पण वाक्याथी फरीने उगे, ते सर्वे साधारण
वनस्पति अथवा अनंतकाय कहिए ॥ १० ॥

हवे अनंतकाय वत्रीशज ठे? के एथी पण अधिक
ठे ? ते संदेह टाळवा माटे सूत्रकार
गाथावडे कहे ठे—

इच्छाशणो अणोगे, दवंति जेया अणंत-
कायाणं ॥ तेसिं परिजाणणं, लक्षणमेयं
सुए जणियं ॥ ११ ॥

छाया-इत्यादयोऽनेके, भवंति भेदा अनंतकायानाम् ॥

तेषां परिज्ञानार्थं, लक्षणमेत-च्छ्रुते भणितम् ॥ ११ ॥

(३३)

गाथा ११ मीना तूटा शब्दना अर्थ.

इच्छाङ्गो-इत्यादिक.

अणगे-अनेक.

हवन्ति-होय छे

जेया-जेदो.

अनंतकायाणं-अनंतकायना.

तेसिं-तेमने.

परि-सारी रीते समस्त प्रकारे

जाणणत्वं-जाणवाने अर्थ.

लक्षकणं-लक्षण.

ण्यं-मा.

युष्-धुनने विणे.

मणियं-कहेलुं छे.

अर्थः—(इच्छाङ्गो के०) इत्यादिक (अणंत-
कायाणं के०) अनंतकाय जीवोना (पिरु, कचूर
तथा गिरिकर्णिकादिक) (अणगे के०) अनेक
(जेया के०) जेदो (हवन्ति के०) होय छे, आर्य
देशमां प्रसिद्ध अने अति वपराता होवार्थी सि-
द्धांतमां वत्रीशज गणाव्या छे, धीजा अप्रसिद्ध
अने निरूपयोगी होवार्थी बनाव्या नथी. (तेसिं
के०) ते अनंतकाय जीवोने (परिजाणणत्वं
के०) सारी रीते जाणवाने अर्थ (ण्यं के०)
आ वदयमाण एट्ये जे आगस कहेछे, ते (लक्षकणं

(२४)

के०) लक्षण (सुए के०) श्रुतने विपे (जणियं
के०) कहेलुं ठे ॥ ११ ॥

हवे अनंतकाय वनस्पतिजीवोनुं लक्षण कही
वतावे ठे.

गूढसिरसंधिपर्वं, समभंगमही(रगं)रुगं
च छिन्नरुहं ॥ साधारणं शरीरं, तद्विवरी-
अं च प्रत्येयं ॥ १२ ॥

छाया-गूढशिरसंधिपर्व;—समभंगमहीरकं च छिन्नरुहम् ॥
साधारणं शरीरं, तद्विपरीतं च प्रत्येकम् ॥ १२ ॥

गाथा १२ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

गूढ-छानां.

सिर-नसो.

संधि-सांधा.

पर्वं-गांठो.

समभंगं-भाग्याथी जेनां सरखां

वे फाडियां थइ अक्तां होय

अहीरुगं-तांतणा विनानुं.

छिन्नरुहं-छेदीने वाव्याथी
फरीने उगे ते.

साधारणं-साधारण.

शरीरं-शरीर.

तद्विवरीअं-ते थकी विप-
रीत लक्षणवालो.

प्रत्येयं-प्रत्येक वनस्पतिकाय.

(૨૫)

અર્થ:- (સિર કે૦) નસો, (મંધિકે૦) સાંધાઝ, (પદ્મ કે૦) પર્વ અથવા ગાંઠ; ૫ ઘ્રોણે કાઠનાં પત્ર, દંઠ, નાલ અને શાલ. વિગેરેનાં (ગુઢ કે૦) ગુત્ત ઠાનાં હોય ૫ટલે દીઠામાં ન આવતાં હોય, અને (સમજંગ કે૦) જાંગ્યાથી જેનાં સરસાં વે પાકિયાં થઈ શક્તાં હોય, (અહીરંગ કે૦) તંતુ-રહિત, જેમાં તાંતણા હોય નહીં, (ચ કે૦) પુનઃ ૫ટલે વર્ણી (ઠિલ્લરુદ્ધ કે૦) જે ઠેદીને શુષ્ક થઈ હોય, અને ફરી વાઘી ૫ તો જલાદિ સા-મગ્રી પામી ગઢો વિગેરેની માફક ઝગે, ૫ સર્વ પ્રકારે (સાહારણ સરીર કે૦) સાધારણ શરીર જાણવું, અને ૫જ અનંતકાય પણ કહેવાય છે. (તદ્વિવરીશ્રં કે૦) તેથી વિપરીત લક્ષણવાળી વનસ્પતિનું (પનેયં કે૦) પ્રત્યેક શરીર જાણવું. તથા શાસ્ત્રમાં વીજું પણ લક્ષણ આ પ્રમાણે કહ્યું છે. ચક્રની માફક જાંગતાં જેની ગાંઠો નૃર્ણથી ઝરેલી હોય, તે પૃથ્વી સરસા જેદવાળું અનંતકાય કહેવાય છે. ॥ ૨૨ ॥

(२६)

द्वयं प्रत्येक वनस्पतिनं लक्षणं ते जीवो
शरीरना कया कया जागोमां होय, ते प्रगट
करनां कहे ने—

एगसरीरे एगो, जीवो जेसिं तु ते य
पत्तेया ॥ फलफूलगच्छिकठा, मूल पत्ताणि
वीयाणि ॥ १३ ॥

छाया—एकशरीर एको, जीवो यागां तु ताः प्रत्येकाः ॥

फलपुष्पत्वकाष्ठानि, मूलानि पत्राणि बीजानि ॥१३॥

गाथा १३ मीना तूटा शब्दना अर्थ.

एग—एक.

फल—फल.

सरीरे—शरीरने विषे.

फूल—फूल.

एगो—एक.

छल्लि—छाल.

जीवो—जीव.

जेसिं—जे (वनस्पति) ने.

कठा—काष्ठ, लाकडुं.

तु—ज.

मूलग—मूल.

ते—ते.

पत्ताणि—पांदां.

य—अने.

पत्तेया—प्रत्येक (वनस्पतिकाय.) वीयाणि—बीज

अर्थः—(एगसरीरे के०) एक शरीरने विषे (एगो जीवो के०) एक जीव (जेसिं के०) जे वनस्पतिने विषे होय (तु ते य पत्तेया के०) तेनेज प्रत्येक वनस्पतिकाय कहिँए. ए सामान्य लक्षण कह्युं, ह्वे विशेष लक्षण कहें ठे. ए प्रत्येक वनस्पतिकायनां सात स्थान ठे, ते आ प्रमाणे—(फल के०) सर्व प्रकारनां फल, (फूल के०) सर्व प्रकारनां फूलो, (ठडि के०) तपरनी त्वचा एटले ठाल, (कठा के०) सर्व प्रकारनुं काष्ठ एटले लाकनुं, (मूलग के०) जौय तखीयानुं थरु, (पत्ताणि के०) सर्व जातिनां पांद्कां; (बीयाणि के०) सर्व बीज; ए सात स्थानक प्रत्ये निम्न निम्न जीवरूप होवार्थी एउने प्रत्येक वनस्पतिकाय कहिँए. सूत्रकारे प्रत्येक वनस्पतिकायनां नामज यताव्या ठे, विशेष नथी यताव्यो, तो पण ते नाम मात्रनो जेद देखाहे ठे—१ वृक्ष, २ गुम्फ, ३ गुद्म, ४ स्रता, ५ वल्ली, ६ पर्बग, ७ तृण, ८ वनस्रता,

(२८)

ए द्दरिन, १० औपधि, ११ जक्षम्ह, १२ कुङ्ण,
ए चार प्रकारे प्रत्येक वनस्पतिकाय ठे. ते संबंधी
विस्तरार्थ प्रज्ञापना विंगेरेशी जाणवो

एवी रीते ए चादर पृथिव्यादिक पांचे स्थावरना

जेद विवरीने कल्या ॥ १३ ॥

हवे सर्व एकेंद्रिय आश्रीने पृथ्वी विंगेरे पण
केवा अने कयां कयां होय ? तेनो जेद देखावत
पांचे सूक्ष्म स्थावरनुं वर्णन करे ठे—

पत्तेयं तरु मुत्तुं, पंचवि पुढवाइणो स
यललोए ॥ सुहुमा हवंति नियमा, अंत
मुहुत्ताउ अद्दिस्सा ॥ १४ ॥

छाया—प्रत्येकतरुं मुक्त्वा, पंचापि पृथ्यादयः सकललोके ॥

सूक्ष्मा भवंति नियमा,—अन्तर्मुहुर्तायुषोऽदृश्याः ॥ १४ ॥

गाथा १४ मीना नूटा शब्दना अर्थ.

(१९)

पत्तेयंतहं-प्रत्येक जनस्पतिकाय.

मुत्तु-मूकीने.

त्रि-पांचे.

वाङ्गो-पृथिव्यादिक.

सकल.

लोए-(चौद राज) लोकने विषे.

सुहुमा-सूक्ष्म.

ह्वंति-होय छे.

नियमा-निश्चये करी.

अंतमुहुत्त-अंतर्मुहूर्त.

आड-आयुष्यवाळा.

अदिस्सा-अदृश्य(चर्मदृष्टि).

देखाय नहीं तेवा.

अर्थः—(पत्तेयतरुं मुत्तु के०) ए पूर्वोक्त प्रत्येक जनस्पतिकाय मूकीने (पंचवि पुढवाङ्गो के०) पांचे पृथिव्यादिक (सकललोए के०) सकल चौद राजलाकने विषे (सुहुमा के०) सूक्ष्मनामकर्मना उदयशी सूक्ष्म एकेंद्रिय (ह्वंति के०) होय ठे, (नियमा के०) निश्चये करी. एने पांच स्थावर कहीए. ते (अंतमुहुत्ताड के०) 'अंतर्मुहूर्तना आयुष्यवाळा होय ठे, ने (अदिस्सा के०) अदृश्य होय ठे, एटले केवलीने ज्ञानगम्य होय, अने उदयस्थने चर्मदृष्टि देखाय नहीं. तेथीज ए सूक्ष्म कहेवाय ठे ॥ १४ ॥

१ नव समयशी उपर एक समय जेमां ओछो होय, एवी बे घटो, ते अन्तर्मुहूर्त कहेवाय छे.

એ રીતે સૂક્ષ્મ જીવોનો વિશેષ સૂત્રકારે પો-
 તેજ કહ્યો, વાદરનો વિશેષ નથી કહ્યો. તે આ-
 ગમથી કહેવાય છે—એકેન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય ઝર્ધ, ઓ
 અને ત્રીર્ધા લોકમાં છે, વિકલેન્દ્રિય તો
 ત્રીર્ધા લોકમાં છે, તેમજ પૃથ્વી, જલ અને વન-
 સ્પતિ વાર કલ્પમાં તથા સાત પૃથ્વીમાં છે, પૃથ્વી
 તો સિદ્ધશિલા સુધી છે, તેજઃ મનુષ્યક્ષેત્ર અને
 ત્રીર્ધા લોકમાં છે. સુર લોકમાં વાવ્યોને વિષે
 મત્સ્યાદિ જલચરો હોતા નથી. ઐવેયકમાં તો
 વાવ્યોજ ન હોય, તેથી જલ પણ ન હોય. વાદર
 નામકર્મના ઉદયથી ચર્મચક્રવાલાના દેહવામાં
 આવે, તે વાદર એકેન્દ્રિય જાણવા. તેમનું આયુઃ
 આગલ કહેવાશે.

એ પાંચ સ્થાવર સૂક્ષ્મ અને પાંચ વાદર મ-
 લીને દશ જ્ઞેદ થયા, અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય
 તે વાદરજ હોય છે, પણ સૂક્ષ્મ હોય નહીં. તેથી

(૩૧)

ત્યેક વનસ્પતિકાયનો એક જૂદો જન્મેદ હોવાથી
 તે અગીયાર અપર્યાપ્ત મલીને ચાવીશ જન્મેદ
 થાવર સંસારી. જીવના કહ્યા છે, અને વીજા
 સંસારી ત્રસ કહેવાય છે, તેના મૂલ્ય ચાર જન્મેદ છે,
 તે આ:-વેદંદ્રિય, ચૌરિંદ્રિય તથા પંચેંદ્રિય. તે-
 ંમાંના પ્રથમ વેદંદ્રિય ત્રસ જીવના જન્મેદ કહે છે-

સંલક્ષ્યકવચ્ચયગંધુલ, - જલોયચંદણગચ્ચ-
 લસલહગાર્હ ॥ મેહરકિમિપૂચ્ચરગા, વેદં-
 દ્રિય માહ્વાહાર્હ ॥ ૧૫ ॥

છાપા-સંલક્ષ્યકવચ્ચયગંધુલ, - જલોયચંદનકાચ્ચલસલહકાદયઃ ॥

મેહરકિમિપૂતરકા, ચૌંદ્રિયા માહ્વાહાર્હ ॥

ગાથા ૧૫ મીના તૃટા શબ્દના અર્થ.

(૩૨)

સંઘ-મંઘ.

મજ્જમા-મજ્જમાનીયાં.

કવચ-કાંડી ખો.

લઘુમાર્ગ-લાલીયા ખીચ.

મંદોલ-મંદોલા.

મંદર-મંદર (લાકડામાં થતા)

જલોય-જલો.

ક્રિમિ-ક્રમિ.

ચંદણ-ચંદનક, અરિયા,

પૂનરગા પોગ.

વેડંદિય-વેડંદિય.

અન્ન.

માડવાદાર્દ-ચૂટેલ આદિ.

અર્થ:- (સંઘ કે૦) દક્ષિણાવર્ત પ્રમુખ મોટા તથા નાના સંઘ હોય છે તે, (કવચ કે૦) કપડકાં એટલે કોમીજ અને કોમ્પા થાય છે તે, (મંદોલ કે૦) મંદોલા અને મંદુલા કહે છે, એ ઉદરમાં મોટા ક્રિમિયાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે જાણવાં, (જલોય કે૦) જલો એ શરીરની ઉપર ગુંમમાં વગેરે થાય, ત્યારે તેની ઉપર મૂલ્યાશ્રી તે જગ્યાનું રક્ત શોષણ કરી લે છે તે. (ચંદણ કે૦) એને સિદ્ધાંતોમાં અક્ષ એવા નામથી પ્રતિપાદન કર્યું છે, એને અરિયા પણ કહે છે, તે સાધુ સ્થાપનામાં રાખે છે. (અલસ કે૦) વર્ષાકાલમાં

પ્રિ થાય છે, તે વગર તે પૃથિવીમાંથી સર્પના આ-
 કારે લાલ રંગવાલા જે અતિ પાતલા જીવો ઉત્પ-
 ન્ન થાય છે, તે આશ્લેષા નદીમાં જ્યાંસુધી વર-
 સાદ થતો હોય, ત્યાંસુધી જ્યાં ત્યાં ઘણા ફરતા
 દીઠામાં આવે છે, જ્યારે વરસાદ રહી જાય છે
 તે તરુઓ પડે છે, ત્યારે તેડમાંનો એક પણ દી-
 ઠામાં આવતો નથી. એને જૂનાગ અથવા અલ-
 સીયાં પણ કહે છે. (લહગ કે૦) રોટલી પ્રમુખ
 પકાવેલું અન્ન વાસી રહી ગયાર્થી કેટલાએક કાલે
 તેમાં જે જીવ પડે છે, તેને લાલીયા કહે છે,
 (આઈ કે૦) આદિ-વિગેરે, અહીં આદિ શબ્દથી
 ટીપવિગેરે લેવા. (મેહર કે૦) કાષ્ઠમાં જે કીના
 થાય છે તે, (કિમિ કે૦) એ પણ એક જાતના
 કીના હોય છે, તે હૃદયમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અ-
 થવા ગુદપ્રદેશને વિપેશંદરના જાગમાં હરસ
 થાય છે જેથી ગુદામાં ચેલ આવે છે તથા ગુંઘમાં
 વગેરેના દાતને વિપે જે કીના થાય છે, તેને

(૩૪)

કૃમિ કહે છે. (પૂઅરગા કે૦) એ જીવ પાણીમાં
ઉત્પન્ન થાય છે, એ જીવોનો વર્ણ રાતો હોય છે
અને મુખ કાલું હોય છે. એને જાણમાં પૂરા-પોરા
કહે છે; અને (માઝ્વાહાઈ કે૦) માતૃવાહાદિક
એને ચૂડેલ પણ કહે છે, આદિ શબ્દથી મનુ-
ષ્યના અંગમાં જે વાળા થાય છે, તે પણ લેવા.
ઇત્યાદિક (વેઇંદિય કે૦) વેઇંદ્રિય જીવ જાણી
લેવા. એ જલમાં તથા સ્થલમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
તે અનેક પ્રકારના છે. એને સ્પર્શનેંદ્રિય તથા
રસનેંદ્રિય એ વે ઇંદ્રિયો હોય છે ॥ ૧૫ ॥

હવે વે ગાથા વડે તેંદ્રિય જીવના જોડ કહે છે-
ગોમી મંકણજૂઆ, પિપીલિ જહેહિય
ય મક્કોના ॥ ઇલ્લિય ઘયમિલ્લીજ, સાવય-
ગોકીમજાઇ ॥ ૧૬ ॥ ગહહયચોરકીના,
ગોમયકીના ય ધન્નકીના ય કુંશ્રુગુવાલિય
ઇલિયા. તેંદિય ઇંદગોવાઇ ॥ ૧૭ ॥

૧. ગોવાલિય - પાયાંતરે.

गाथा-गुल्मी मत्कुणगुके, पिपीलिकोपदेहिके च मत्कोटाः ॥

इल्लिका घृतेल्लिकाः, सावकगोकोटजातिकाः ॥१६॥

गर्दभकचौरकोटा, गोमयकोटाश्च धान्यकोटाश्च ॥

कुंभुगोवालिका ईल्लिका.-स्त्रोद्रिया इन्द्रगोपादयः॥१७॥

गाथा १६ मीना वृटा शब्दना अर्थ.

गोमी-कानखनरा.

मंक्कण-माकड़.

जूआ-यूका.

पिपीलि-कीडी.

उदेहिया-उदेहिका, उघेइ.

य-पल्ली.

मकोडा-मंकोडा.

इल्लिय-इएल.

ययमिल्लीओ-घीमेल.

सावय-मावा.

गोकोड-गीगोडा.

जाईओ-जातिओ

गाथा १७ मीना वृटा शब्दना अर्थ.

गहइय-वर्तिगा, गहैया.

चौरकोडा-विष्टाना कोडा.

गोमयकोडा-छाणना कीडा.

य-अने.

धन्नकोडा-धान्यना कीडा

य-वल्ली

कुंभु-कुंभुआ.

गुवालिय-गोपालिक.

इल्लिया-इल्लिका.

तेइंदिय-तेइंदिय.

इंद्रगोवाई-इंद्रगोपादि.

એને લોક સાવા કહે છે. (ગોકીરુજાઈડ કે૦)
 ગોકીટક જાતિ, એ જીવ ગાય પ્રમુખ પશુના
 શરીરના અવયવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે તેડની
 ત્વચામાં ચોંટી રહેલા હોય છે. એને કઢી જાણમાં
 ચિંચમી અથવા ગોંગોના કહે છે ॥૨૬॥ (ગદહય
 કે૦) ગઢૈયા, એ જીવ ગોશાલા પ્રમુખમાં ઉત્પન્ન
 થાય છે, એડનાં વર્ણ શ્વેત હોય છે, એડને શાસ્ત્રોમાં
 ઉત્તિંગા પણ કહે છે. (ચોરકીરુ કે૦) એ જીવ
 વિંટામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (ગોમયકીરુ કે૦)
 એ જીવ ઠાણમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (ધન્નકીરુ
 કે.) એ જીવ ધાન્યમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે લોકમાં
 ધનેર્યા—(ધનેરુમાં) એવે નામે ડલખાય છે. (ય કે૦)
 વર્ણી (કુંયુ કે૦) એ જીવ સૂક્ષ્મ ઠતાં પાંચ રંગના
 થાય છે, એને કુંયુથ્યા પણ કહે છે. (ગુવાલિય
 કે૦) ગોપાલિક. એ એક જાતિના એવા જ જીવ
 થાય છે. તે અપ્રમિદ્ધ છે. (હલિયા કે૦) હલિકા.
 એ જીવ ચાંદ્ર અથવા ચોંચામાં ઉત્પન્ન થાય

(૩૯)

ઠે. (ઇંદ્રગોવાઈ કે૦) ઇંદ્રગોપાદિ, એ જીવ
અપાઢમાં પ્રથમ વરસાદ પડે, ત્યારે उत्पन्न થાય
ઠે, એનો અત્યંત રક્ત વર્ણ હોય ઠે, એને લોકમાં
મેહનાં મામા પણ કહે ઠે, તે જોનારના માથા-
પર રાગતાં ચમન હરે ઇત્યાદિક (તેંદ્રિય કે૦)
તે ઇંદ્રિય જીવો ઘીજા પણ ઘણા ઠે, તે સર્વ
જાણી લેવા. એ તેંદ્રિય જીવોને સ્પર્શનેંદ્રિય
અને રસનેંદ્રિય તથા ઘ્રાણેંદ્રિય એ ત્રણ-ઇંદ્રિયો
હોય ઠે. એમ એ તેંદ્રિય જીવોના જ્ઞેદ કહ્યા ॥૧૭॥

હવે ચૌરિંદ્રિય જીવોના જ્ઞેદ કહે ઠે—

ચતુરિંદ્રિયા ય વિદૂ,—દિંકુણજમરા ય
જમરિયા તિહુ ॥ મલિય મંસા મસગા.
કંસારિય કવિલમોલાઈ ॥ ૧૮ ॥

છાયા—

ચતુરિંદ્રિયાથ વૃથિક,—દિંકુણજમરાથ જમરિકા શલભાઃ ॥
મલિકા દંશા મશકા, કંસારિકા, કપિલદોલાદયઃ ॥ ૧૮ ॥

ગાથા ૧૭ મીના ભૂટા શબ્દના અર્થ.

ચરિંદિયા-ચૌરિંદ્રિય.

વિચ્છૂ-વિંછી.

ઢિંકુળ-વગાડ.

ખમરા-ખમર.

ય-વલી.

ખમરિયા-ખમરી,

તિહા-તીડ.

મચ્છિય-માચી.

હંસા-હાંસ.

મસગા-મચ્છર.

કંસારિય-કંસારી.

કવિલ-કરોલિયા.

હોલાડ-લવડમાંકડી.

અર્થ:—(ચરિંદિયા કે) ચૌરિંદ્રિય જીવો
આ છે—(વિચ્છૂ કે) વિચ્છૂ એ જાતના જેરી
જીવો થાય છે, તેના પુંઠનામાં એક કાંટો હોય
છે, તેના મારથી માણસને વિષ ચડે છે, તે વિંછી
એવે નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. (ઢિંકુળ કે) એ
જીવો કોઈક મદ્દિકાને મળતા હોય છે, તે
ધોમના તવેલા પ્રમુખને ઠેકાણે ઉત્પન્ન થાય
છે, તેને લોકમાં વગાડ કહે છે. (ખમરા કે)
એ જીવો કાલા વર્ણના હોય છે, અને તે ઘણું

શીને જ્યાં સુગંધી પુષ્પોનાં શુદ્ધો દ્વાર્ય છે,
 યાં રહે છે, એ જીવોને પુષ્પોનો સુગંધ ઘણો પ્રિય
 હોય છે, એ ઝમર એવે નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે.
 (જમરિયા કે૦) ઝમરિકા, એ જીવો પીતાદિક
 યથા રંગવાલા હોય છે, તેમજ વિવિધ આકાર-
 વાલા હોય છે. (તિહ્ના કે૦) એ જીવો વર્ષાશતુના
 અવસાનમાં જે વચ્ચે ધાન્યનાં શુદ્ધ પાકી રહેલાં
 હોય છે, તે વચ્ચે આકાશમાર્ગે અગણિત સંખ્યા-
 વંધ ભરતાં કોઈ ધાન્યનાં ક્ષેત્ર વગેરે ઉપર આ-
 શીને પડે છે, તે જેટલી જગ્યામાં આવી પડે છે,
 તેટલી જગ્યાનાં કારુ પાન વગેરે સર્વ લાઈને
 લાલી કરી નાખે છે, તે તીરુ એવે નામે લોકનાં
 પ્રસિદ્ધ છે. ઉપલક્ષણથી પતંગીયાં વિગેરે પણ
 જાણી લેવાં. (મદ્દિય કે૦) મદ્દિકા, એ જીવો
 લોકમાં અતિ પ્રસિદ્ધ છે, એ માલી એવે નામે
 ઊલ્લાય છે, ઉપલક્ષણથી મધુમદ્દિકા પણ
 જાણી લેવી. (હંસા કે૦) રાંસ, એ જીવો સિંધુ-

(૪૨)

દેશમાં પ્રસિદ્ધ છે. એ ઘણું કરીને વર્ષાકાલમાં
 પીકળી જમીનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (મસગા કે૦)
 મશક, એ જીવો લોકમાં મઠર એવે નામે ઊલ-
 ઘાય છે, અને સર્વ ઋતુમાં થાય છે, એ લોકમાં
 પ્રસિદ્ધ છે. (કંસારી કે૦) એ જીવો ઘણું કરીને
 ઊજન ઘર પ્રમુખમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે લોકમાં
 પ્રસિદ્ધ છે. (કવિલ કે૦) કગોલિયા અને (મોલાઈ
 કે૦) ચુરમાંકમી, આદિ શબ્દશ્રી વીજા જે
 ચૌરિંદ્રિય જીવો હોય, તે સર્વ જાણી લેવા. કો
 પ્રતમાં (કવિલમોલા ય કે૦) કપિલક નાં
 કોઈ જીવને કહેજા છે. એ જીવને સ્પર્શેન્દ્રિય
 ગ્મનેન્દ્રિય, શ્રાણેન્દ્રિય તથા નેત્રેન્દ્રિય એ ચાર ઇન્દ્રિ-
 યોય છે. વાંજી રીતે પણ વેંડેન્દ્રિય વિગેરેનાં લક્ષ-
 કહે છે—પ્રાચે કરી વેંડેન્દ્રિયને પગ નથી હોતા, તે
 ડાંચને ચાર ઉપર ને અથવા ઘણા પગ હોય છે
 ચૌરિંદ્રિયને ને કે આઠ પગ હોય છે પચેન્દ્રિયને
 ચાર કે આઠ અથવા સર્વ અને મન્યની પેઠે

पण होय, अथवा मस्तक अने मुखनी वे वाजुए
वे वाल होय, तेइंद्रीय जाणवा तथा जेना मा-
थामां शींगमानी मांफक वालो (केशो) होय
ते चोरडीय जाणवा. ॥ १८ ॥

इवे पंचेंद्रिय जीवोना जेद अनुक्रमे ठ
गाथावडे कहे छे-

पंचिंद्रिया य चञ्जहा, नारयतिरिया
मणुस्सदेवा य ॥ नेरइया सत्तविहा, ना-
यथा पुढविजेण्णं ॥ १९ ॥

छाया-पंचेंद्रियाश्च चतुर्था, नारकनिर्यचो मनुष्यदेवौ च ॥
नैरयिकाःसप्तविधा, ज्ञातव्याः पृथिवीभेदेन ॥ १९ ॥

गाथा १९ मीना नुटा शब्दना अर्थ.

पंचिंद्रिया-पंचेंद्रिय.

य-धने.

चञ्जहा-चार प्रकारना.

नारय-नारकी.

तिरिया-तिर्यच.

मणुम्म-मनुष्य.

देवा-देवता.

य-वली.

नायवा-जाणवा.

नेरइया-नारकीना जीव.

पुढविभेएणं-(रत्नप्रभादि)

सत्तविहा-सात प्रकारना.

पृथ्वीना भेदे करीने.

अर्थ:- (पंचिंद्रिया के०) जेने स्पर्शनेंद्रिय, रसनेंद्रिय, घ्राणेन्द्रिय, चक्षुरिंद्रिय तथा श्रोत्रेन्द्रिय ए पांच इंद्रियो होय, ते पंचेन्द्रिय जीव कहैवाय ठे, इहां "च" समुच्चयार्थमां ठे. ते जीव (चउहा के०) चार प्रकारना ठे. एक (नाग्य के०) ते नागक पदनो व्याकरणनी गीर्ताण अर्थ कहै ठे. नागकी. नागक एट्ठे " नगान " उपलक्षणात् निरश्वाऽपि याग्यनानतिक्रमेण कायंति आकाशयंति इति नगकाः. तेषु तवाः नारकाः. एट्ठे सनुप्योने अने उपलक्षणार्थ। निर्यचोऽपि याग्यता प्रमाण बोलावे ते नरको कहैवाय अने ते नरकोमां जे उपलब्ध थाय. ते नरक जीव कहैवाय. बीजा निगिया के० , निर्यच. बीज

माणुस्स के०) मनुष्य, चोधा (देया के०) देवता.
 तेजसां प्रथम (निरङ्ग्या के०) नारकीना जीव ते
 (पुढविज्जेणं के०) रत्नप्रजादि पृथ्वीना जेदे करी
 (सत्तविद्दा के०) सात प्रकारना ठे. तैसां रत्नो
 ठे प्रजा एटले स्वजाव जेनो, अथवा
 घणे जागे रत्नोनी प्रजा एटले कांति ठे जेनी, ते
 रत्नप्रजा जाणवी. ते बहु कांति खरकांममां रहेला
 प्रथम रत्नकांमनी अपेक्षाए कही ठे. आ रत्न-
 प्रजामां १६००० योजन प्रथम खरकांम ठे,
 ८४००० योजन बीजुं पंकवहुलकांम ठे, अने
 ८०००० योजन जलवहुलकांम ठे. रीते १८००००
 योजन प्रमाण रत्नप्रजा, ठे. बीजी
 पृथ्वीयो तो पृथ्वीरूपेज ठे. फक्त नाम
 प्रमाणे एटले शर्कराप्रजा-बहु शर्करारूप इत्या-
 इत्यादिक रीतिण सर्व पृथ्वीनां नाम अन्वय
 सहित-यथार्थ करी जाणवा. ते सात पृथ्वी-
 उर्ना अन्वय एटले व्युत्पत्ति रहित नाम कहे

પાણીમાં રહે તથા પાણીમાંજ નાશ પામે, તે
 જલચર જીવ જાણવા. વીજા (ચલચર કે)
 સ્થલચર ઇટલે જે જીવોની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ
 તથા નાશનો સંજવ જલચરોની પેઠે પૃથ્વી ઉપર
 હોય તે, તથા ત્રીજા (ગચરા કે) ચલચર ઇટલે
 જે જીવોની ચાલવાની સ્થિતિ આકાશને વિષે
 હોય, તે જાણવા. તેમાં પ્રથમ જલચર જીવના
 મુખ્ય પાંચ જોડે, તે આ પ્રમાણે—એક (સુસુમાર
 કે) પાકાના જેવા મસ્થ હોય છે, તે ઘણું કરીને
 મીઠા પાણીના તલાવ પ્રમુખમાં દીઠામાં આવે છે,
 વીજો (મઠ કે) નાના પ્રકારનાં જે વીજાં
 માઠલાં દીઠામાં આવે છે તે, એ જાતીના જીવો
 ઘણું કરી ગ્વારા સમુદ્રમાં વિશેષ દીઠામાં આવે
 છે. ત્રીજો (કઠ્ઠવ કે) કઠ્ઠવ, એ જીવો ઘણું કરી
 મીઠા પાણીના તલાવ અથવા ગોંદલા કૂવાના
 પાણીમાં દીઠામાં આવે છે. પૃતી ત્વચા ઘણું
 કઠિન હોય છે. અને તેમાંથી ઢાલ એ નામના
 હથિયાર દેહરક્ષણાર્થે લોક કરે છે. જીવને

(४९)

लोकमां काचवाना नामे उलखे ठे, चोथो (गाहा
के०) ए जीवो समुद्रमां तेमज मीठा-पाणीना
तखात्र प्रमुखमां पण थाय ठे, ए जीव तंतु
थाकारे होय ठे, ने अति बलवान् होय ठे,
पाणीमां एनुं एटलुं जोर होय ठे के. ते हाथीने
पण घसनी जाय ठे, एने लोकमां जर एवे नामे
उलखे ठे, पांचमो (मगरा के०) मगर, ए जीव
समुद्रमां होय ठे, एनुं शरीर अति विशाल होय
ठे, ए लोकमां मगरमत्स्य एवे नामे उलखाय
ठे, ए (य के०) च शब्दे करी बीजा पण (जलचारी
के०) जलचर जीव घणा प्रकारना ठे. ए जलचर
पंचेन्द्रिय तिर्यच जीवना जेद कहा ॥२०॥

हवे स्थलचर जीवोना जेद कहे ठे—

चतुपय उग्रपरिमप्पा, जुयपरिमप्पा य
अलयग निविदा ॥ गोसप्पनउलपमुद्दा,
योद्धा ते ममामेणं ॥ २१ ॥

(૫૦)

જાયા-ચતુષ્પદા ઊરઃપરિસર્પા, ભુજપરિસર્પાશ્ચ સ્થલચરા
સ્ત્રિવિધાઃ ॥

ગોસર્પનકુલપ્રમુખા વૌદ્ધવ્યાસ્તે સમામેન ॥ ૨૧ ॥

નાથા ૨૧ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

ચતુષ્પ-ચાર પગવાળાં.

સર્પ-સર્પ.

ઊરપરિસર્પા ઊરઃપરિસર્પ.

નરુલ નોલીઆ.

ભુજપરિસર્પા-ભુજપરિસર્પ.

પમુદા પ્રમુખ.

ય-ચલી.

વૌદ્ધવા જાળવા.

સ્થલચરા-સ્થલચર જીવ.

તે તેઓ.

ત્રિવિદા-ત્રણ પ્રકારના.

ગો-ગાય.

સમામેણં સંશ્લેષથી.

અર્થ:—(સ્થલચરા ત્રિવિદા કે०) સ્થલચર
જીવો ત્રણ પ્રકારના છે. તે આ-૧. (ચતુષ્પદ
કે०) ચતુષ્પદ પૃષ્ઠે ચાર પગવાળાં સર્વ પ્રકારનાં
પશુર્જ જાણી લેવાં, ૨. (ઊરપરિસર્પા
કે०) ઊરઃપરિસર્પ, ૩. જીવો ઉદગ્રથી ચાલે છે.
૧. નાગ પ્રમુખ ઘણી જાતિ હોય છે. ૨. આ
કેટલાક જીવો વિપરિત હોય છે, અને કેટલા-

(५१)

एक विपसहित द्योय ठे. ते लोकमां प्रसिद्ध ठे.
 (य के०) वृक्षी व्रीजा (जुयपरिसप्पा के०)
 जुजपरिसर्प, ए जीवो जुजावडे चाले ठे. ते नोली-
 या प्रमुख जाणी लेवा. ए उपर कह्या जे त्रण
 प्रकारना स्थलचर जीवो तेउं अनुक्रमे (गो के०)
 गाय प्रमुख ते चतुष्पद, (सप्प के०) सर्प प्रमुख
 ते उरपरिसर्प तथा (नउलपमुहा के०) नोलिया
 प्रमुख ते जुजपरिसर्प, (ते के०) तेश्रो (समासेणं
 के०) संक्षेपमात्रे करी (वोद्धवा के०) जाणी
 लेवा. ए स्थलचर जीवोना जेद कह्या ॥ ११ ॥

हवे खेचर जीवोना जेद कहे ठे-

खयरा रोमयपस्की, चम्मयपस्की य
 पायमा चेव ॥ नरलोगाज वाहिं, समुग्ग-
 पस्की विंययपस्की ॥ १२ ॥

छाया-खचरा रोमजपसिणधर्मजपसिणश्च प्रकटाश्चैव ॥

नरलोकतो वहिः. समुद्रकपसिणो विततपसिणः ॥ २२ ॥

ધરાદિ પર્વતોમાં પ્રસિદ્ધ નથી. ઘણુ કરીને જન્મ
 ઘટતું નથી, સંહરણથી અથવા વિદ્યાલઘ્નથી
 ત્યાં ગયેલાંને મરણ તો સંજવે. મનુષ્યક્ષેત્રની
 વહાર મનુષ્યને જન્મ મરણ ત્રણે કાલમાં નથી.
 જો કે કોઈ દેવ, દાનવ અથવા વિદ્યાધર વેર
 વાળવા માટે એવી બુદ્ધિ કરે કે, આ મનુષ્યને
 આ સ્થાનથી ઉપાત્તી મનુષ્યક્ષેત્રની વહાર ફેંકી
 દે, કે જેથી એ રમ્ભનીને મરી જાય. તોપણ
 લોકના પ્રજાવથીજ ફરી તે કોઈ પણ બુદ્ધિ
 જપડે, કે જેથી સંહરણ ન કરે, અથવા સંહરણ
 કરી ફરી પાઠો લઈ આવે. તથા જે જંઘાચારી
 અથવા વિદ્યાચારી નંદીશ્વરાદિ પર્યંત જાય છે,
 તે પણ ત્યાંથી મનુષ્યલોકમાં આવીને મરે છે.
 એ પ્રસંગથી ઉપયોગ માટે કહ્યું છે. તેથી વહાર
 ઉપર કહેલાં વે જાતિનાં પક્ષીજી હોય છે, તેમાં
 સમુદ્રકવત એટલે સંપુટની પેઠે સમુદ્રકપક્ષી-

(૫૫)

ની પાંચ વેસતી વચ્ચે સંકોચને પામે છે, અને
 વેતતપક્ષીની પાંચ સર્વદા વિસ્તારેલીજં હોય
 છે. આ વે જાતના પક્ષીઓ આકાશમાંજ ઉત્પન્ન
 થાય. અને આકાશમાંજ મરણ પામે, એમ સંપ્ર
 દાયથી સંજ્ઞાય છે. એ સર્વ ચેત્તર જીવો
 જાણવાં ॥ ૨૨ ॥

હવે ઉપર ગ્રણ પ્રકારના જે તિર્યંચ જીવો કાણા,
 તે એકેકના વલી વે વે જોડ વીજી રીતે
 કહે છે—

સર્વે જલથલચરા, સમુદ્ધિમા ગમ્મયા
 દુદ્ધા હંતિ ॥ કમ્માકમ્મગ (જૂમિ) મહિયા
 અંતરદીવા મણુસ્સા ય ॥ ૨૩ ॥

છાયા—સર્વે જલથલચરાઃ, સમુદ્ધિમા ગર્ભજા દ્વિધા ભવંતિ ॥
 કર્માકર્મ (ક) મહીજા, આંતરદીવા મનુષ્યાશ્ચ ॥

गाथा २३ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

मय्ये-मयं मकारणा.

दुहा-वे मकारणा.

मल-मलना.

हुंति ठे.

मल-मलना.

कम्पा कम्पनपरिधा-कर्मभू.

मयरा-मयरा.

मि अने अकर्मभूमिना.

समृद्धिमा-समृद्धि.

अनादीवा अनादीपना.

गर्भया-गर्भज.

मणुग्मा मनुष्य.

अर्थः—ए उपर कहेला (मय्ये के०) सर्व
प्रकारना (जलमलमयरा के०) जलचर. मयलच
तथा खेचर जीवो ते एक (समृद्धिमा के०
समृद्धिम अने वीजा (मलतया के०) गर्भज ।
(दुहा के०) द्विधा एतले वे प्रकारना (हुंति
के०) ठे. एस प्रत्येकना वचं प्रकार होवाथी
जेद थया. तेमां जे जीवो माना पितानी अपेक्षा
विना उत्पन्न थाय, ते समृद्धिम कहेवाय ठे, अने
जे जीवो गर्भमां उत्पन्न थाय ते गर्भज कहे-
वाय ठे. ते पंचेंद्रिय निर्यचो गर्भज कहेवाय ठे.

ઠે, અને વીજા એકેન્દ્રિય, દ્વિન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુર્વિન્દ્રિય તથા તિર્યચ એ સર્વે જીવ સમૂર્ઘિમજ હોય છે. એ તિર્યચના સર્વે મલી અકતાલીશ જ્ઞેદ થાય છે, તે આવી રીતે-પ્રથમ એકેન્દ્રિય જીવ તથા ચાચર કહેવાય છે. તેના વાવીશ જ્ઞેદ આગલ ચૌદમી ગાથાના અર્થમાં દર્શાવ્યા છે, અને વીજા ત્રણ જીવના વેદન્દ્રિય, તેદન્દ્રિય, ચૌર્વિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય એ ચાર જ્ઞેદ મૂલ છે; તેમાં વેદન્દ્રિય, તેદન્દ્રિય તથા ચૌર્વિન્દ્રિય એ ત્રણ વિકલેન્દ્રિયને પર્યાપ્તા તથા અપર્યાપ્તા ગણતાં છે ત્ર જ્ઞેદ થાય, તે પૂર્વોક્ત વાવીશ સાથે મેલવતાં અઠવાવીશ જ્ઞેદ થયા.

હવે પંચેન્દ્રિય તિર્યચના વીશ જ્ઞેદ છે, તે દેસાહે છે. જલચર થલચર, સ્થલચર, ઊપરિસર્પ અને જૂજપરિસર્પ, એ મૂલ પાંચ જ્ઞેદ સમૂર્ઘિમના અને પાંચ ગર્ભજના મલી દશ જ્ઞેદ થાય. તે દશ

(૫૬)

પર્યાતા અને દશ અપર્યાતા મલી વીશ જોદ થયા.
 તેને પૂર્વોક્ત અધ્યાવીશ સાથે મેલવતાં અમતા-
 લીશ જોદ તિર્યચના થાય. ૫ રીતે ગાથાનાં
 પૂર્વાર્ધમાં પંચેન્દ્રિય તિર્યચનું વર્ણન કર્યું. પ્રસંગથી
 સંમૂર્ઠિમ જીવોની ઉત્પત્તિનો વિશેષ કહે છે-
 એકેન્દ્રિય અને દ્વૈન્દ્રિય પોતાની જાતિના મળની
 અપેક્ષા વગર ઉત્પન્ન થાય છે, ત્રીન્દ્રિય પોતાની
 જાતિના વિષ્ટા વિગેરે મલોમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
 ચતુરિન્દ્રિય પોતાની જાતિના લાલ, મલ અને
 સ્પર્શાદિકથી ઉત્પન્ન થાય છે, પંચેન્દ્રિયમાં
 મત્સ્યાદિ જલચરો (મર્તજ અને સંમૂર્ઠિમ એમ)
 બે જોદે છે, સ્થલચરોમાં ઊર:પરિસર્પ અને જુજ-
 પરિસર્પ પણ પ્રાયે બે જોદે છે, ચતુષ્પદ તિર્યચ
 સંમૂર્ઠિમ કયાંક ઉત્પન્ન થાય છે, ગર્તજ તિર્યચ
 અને મનુષ્ય પ્રસિદ્ધ છે, સંમૂર્ઠિમ મનુષ્યની
 ઉત્પત્તિ આશ્વલ કહેવાશે, સ્થલચરોમાં શુભ

રહિક (?) મંજરિટ (દીવાળી ઘોઢો) વિગેરે
 લેતરોમાં ફેતિના કારણથી તેની જાતિના સર્વ
 અવયવવળા વહે ઉત્પન્ન થાય છે; ગર્જન લેચરો
 જે ફંફામાંથી થાય છે, તે તો પ્રસિદ્ધજ છે.

હવે ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં પંચેન્દ્રિય મનુષ્યના
 જન્મ કહે છે—

(કમ્માકમ્મગ મહિયા કે૦) કર્મજૂમિમાં
 ઉત્પન્ન થયેલા, અકર્મજૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલા
 તથા (અંતરદીવા મણુસ્સા ય કે૦) અંતર-
 દીપમાં ઉત્પન્ન થયેલા એ ત્રણ પ્રકારના મનુષ્ય
 હોય છે. તેમાં કર્મ પટલે કૃષિ વાણિજ્યાદિક
 અથવા શ્રુતચારિત્રરૂપ મોક્ષનું અનુષ્ઠાન છે
 જેમાં પ્રધાન તે કર્મજૂમિ કહીએ. તે જૂમિને
 વિષે જે મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે, તે કર્મજૂમિજ
 કહેવાય છે. તે કર્મજૂમિઠ અહીં દીપમાં પંદર
 છે, અને જેમાં પૂર્વોક્ત કર્મ નથી એવી અકર્મ.

ચૂમિર્જ ત્રીશ ઠે, તથા અંતરદ્વીપ ઠપ્પન ઠે, તે
 આ પ્રમાણે—૧ જંઘૂદ્વીપના મધ્યજાગે મેરુ પર્વત
 ઠે. તે મેરુથી દક્ષિણ દિશાએ લવણ સમુદ્રને
 લગતું લવણ સમુદ્રની ઉત્તર દિશે જરત ક્ષેત્ર ઠે,
 તે કર્મચૂમિ ઠે, તથા તે જરત ક્ષેત્રને ઉત્તર દિશાને
 ઠેડે હેમવંત પર્વત ઠે, તે પર્વત મૂકી તેની ઉત્તર
 દિશામાં હિવવંત નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર ઠે,
 અને વલી મેરુથી ઉત્તર દિશાએ લવણ સમુદ્રને
 લગતું સમુદ્રની દક્ષિણ દિશાએ ઐરવત ક્ષેત્ર
 ઠે, તે કર્મચૂમિ ઠે. તે ઐરવતની દક્ષિણ દિશાને
 ઠેડે શિખરી નામે પર્વત ઠે, તે પર્વત મૂકીને
 તેની દક્ષિણ દિશાએ એક હિરણ્યવંત નામે યુગ-
 લિયાનું ક્ષેત્ર ઠે, ઇટલે પૂર્વે કહેલાં એક હિમ-
 વંત અને વીજું હિરણ્યવંત ૧૧ એ અકર્મચૂમિ ક્ષેત્ર
 ઠે; અને વિષે યુગલિયા મનુષ્ય રહે ઠે, તેનું સદા
 કાલે એક ગાઉ દેહમાન અને એક પદચાપમનુ

ગાયુ ઠે. ત્યાં સદાકાલ ત્રીજો ચારો વર્તે ઠે.

તથા ચણી તે પૂર્વોક્ત હિમવંત નામે યુગલિયાના ક્ષેત્રથી ઉત્તર દિશાએ એક મહાહિમવંત પર્વત છે, તે પર્વતની ઉત્તર દિશાએ હરિવર્પ નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે, તથા પૂર્વોક્ત દિરણ્યવંત નામે યુગલિયાના ક્ષેત્રથી દક્ષિણ દિશાએ એક રુક્મી નામે પર્વત ઠે, તે પર્વતની દક્ષિણ દીશાએ એક રમ્યક નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર ઠે. ઇ રીતે એક હરિવર્પ તથા ત્રીજું રમ્યક ઇ બે અર્કમંજૂમિ ક્ષેત્રમાં યુગલિયા વસે છે, તેનું સદાકાલે બે ગાઠ દેહમાન થયે બે પદ્મોપમનું થાયુ ઠે. ત્યાં સદાકાલ ત્રીજો ચારો વર્તે ઠે.

તથા ચણી હરિવર્પ નામે યુગલિયાના ક્ષેત્રથી ઉત્તર દિશાએ મેરુની તરફ સાચ દિગણા જેવા ઘણે નિપથ નામે પર્વત ઠે, તેની પાસે એક દેવકુરુ નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે, તથા ચણી મેરુ-

થકી ઉત્તર દિશાએ જે રમ્યક નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે, તેનાથી દક્ષિણ દિશાએ નીલ વર્ણે એક નીલવંત નામે પર્વત છે, તે પર્વતથી દક્ષિણ દીશાએ મેરુની પાસે એક ઉત્તરકુરુ નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે. એટલે એક દેવકુરુ અને વીજું ઉત્તરકુરુ એ બે અકર્મજૂમિ ક્ષેત્ર, તેને વિષે યુગલિયા મનુષ્ય રહે છે. તેનું સદા કાલ ત્રણ ગાડનું દેહમાન છે, અને ત્રણ પટ્યોપમનું આયુ છે. ત્યાં સદાકાલ પહેલો આરો વર્તે છે.

તથા નિપથ અને નીલવંત એ બે પર્વતો કહ્યા તેની વચ્ચે મેરુ પર્વત છે, તે મેરુની ચારે દિશામાંહેથી પૂર્વ દિશાએ પૂર્વ મહાવિદેહના સોલ વિજય છે, અને પશ્ચિમ દિશાએ પશ્ચિમ મહાવિદેહના સોલ વિજય છે, એ બેઝ મલી વત્રીશ વિજયનું એક મહાવિદેહ નામે કર્મજૂમિ ક્ષેત્ર છે.

એ રીતે પ્રથમ અંબૃષ્ઠીપને વિષે એક હેમવંત અને હિરણ્યવંત, વીજું હરિવર્ષ ને રમ્યક, ત્રીજું

देवकुल ने उत्तरकुल, ए त्रण जोमले मली ठ
 क्षेत्र युगलिया मनुष्यनां ठे, ते अकर्मजृमि
 कहीए, कारण के ए क्षेत्रमां जे मनुष्य रहे ठे,
 तेने प्रायः कर्म थोमां लागे ठे, केमके असि
 मसि ने कृपि ए त्रण वस्तु 'कर्मबंधन' कारण ठे,
 ते वस्तु ए क्षेत्रोमां नथी, अने एक जरत, एक
 ऐरावत तथा एक महाविदेह मली त्रण क्षेत्र
 कर्मजृमि ठे.

ए रीते वीजो धातकीखंरु छीप अने पुष्कर-
 वरनो अर्थ, ए दोढ छीपमां प्रत्येके प्रत्येके एक
 पूर्य दिशाए अने वीजो पश्चिम दिशाए मली
 वे वे मेरु पर्वत ठे, अने उयां एक मेरु होय, त्यां
 एक जरत, एक ऐरावत तथा एक महाविदेह,
 ए त्रण कर्मजृमि क्षेत्र होय, अने पूर्वोक्त जंबू-
 छीपनी पेठे ठ युगलियानां क्षेत्र होय, तेवारे
 वे जरत, वे ऐरावत, वे महाविदेह, ए ठ क्षेत्र

(૬૬)

કજ રહે છે. સ્થાન (જવન) અને સ્થાની
 (જવનવાસી) નો જોડાજાવથી જવન એટલે જવન-
 વાસી દેવો, તેના અધિપતિ એટલે ઇંદ્ર તે જવ-
 નાધિપતિ કહેવાય. હવે તેના જોડ કહે છે-
 (વસહા જવણાહિવઈ કે૦) જવનાધિપતિ દેવો
 દશ જોડે છે, તે આ-અસુરકુમાર, નાગકુમાર,
 સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, ઘ્રીપ-
 કુમાર, ઉદધિકુમાર દિક્કુમાર, વાયુકુમાર તથા
 સ્તનિતકુમાર, એ દશ જોડ કહ્યા. હવે એનું રહે-
 વાનું સ્થાન કહે છે-મેરુ પર્વતની નીચે રત્નપ્રજા
 નામે પ્રથમ નરકનું દલ જારૂપણે ૧૦૦૦૦૦ યોજ-
 નનું, છે, તેમાં તેર પાથકા છે, તે તેર પાથકાન
 વાર આંતરા છે, તેમાંથી પહેલો અને છેલ્લો
 આંતરો મૂર્કીને વાકીના દશ આંતરા વચ્ચે રહ્યા
 તેમાંહે એકેકે આંતરે એકેકા જવનપતિ દેવોનું
 નિકાય છે, તે દશ નિકાયમાં પ્રત્યેકે એ

दक्षिणे अने एक उत्तरे मन्त्री वे वे इंद्र ने, ते
 वारे दश निकायना वीश इंद्र ने. ए प्रथम जयन-
 पति देवोने रद्देवानुं स्थानक कहुं.

हवे ए वीजा व्यंतर निकायना देवो कहे
 ठे. तेमां प्रथम व्यंतर पदार्थ अर्थ कहे ठे—
 आश्रयपणा वडे करीने विविध प्रकारे अंतर
 (ते वनान्तररूप) ठे जेने, ते व्यंतर कहेवाय,
 कारण के तेथो वनोना अंतरोमां, शैलोना अंत-
 रोमां रहे ठे, ते वात प्रसिद्ध छे. अथवा जृत्पनी
 माफक चक्रवर्तीने आराधवाथी मनुष्यो थकी 'वि'
 पटले गयुं ठे अंतर जेथोनुं, ते व्यंतर कहेवाय,
 अथवा वनोना अंतरोमां उत्पन्न थाय, तेथी
 वानमंतर. पण कहेवाय. (अष्टविद्वा वाणवंतरा
 हुंति के०) आठ प्रकारना वाणव्यंतर देवो ठे,
 तेमां व्यंतर देवोना आठ जेद ठे, ते आ-
 पिशाच, जृत, यक्ष, गक्ष, किन्नर, किंपुरुष,

(૭૦)

મહોરગ અને ગંધર્વ, તથા વીજા અણપ્રજા (અણપન્ની), પંચપ્રજા (પણપન્ની), રુષિવાદી, જૂતવાદી, કંદી, મહાકંદી, કુષ્માન્દ અને પતંગ એ આઠ જોડ જે છે તે, વાણવ્યંતર દેવોના જાણવા. હવે તેઓનાં રહેવાનાં સ્થાન કહે છે—

મેરુ પર્વતના મૂલમાં સરસ્વી પૃથિવી છે. ત્યાંથી માંદી નીચે જણ, તેવારે (૧૦૦૦૦૦) યોજન રત્નપ્રજા પૃથિવીના તલ્લીયા લગણ થાય, તેમાંથી એક હજાર યોજન નીચે સૂકી, વાકી (૧૭૦૦૦૦) યોજનમાં પૂર્વોક્ત તેર પાથકા છે, તેમાં દશ જનનપતિના દેવો રહે છે, અને ઉપરના એક હજાર યોજન મૂક્યા છે, તેમાંથી વલ્લી સો યોજન હેઠલ અને સો યોજન ઉપર સૂકી વાકી આઠસો યોજન રહ્યા, તેમાં આઠ વ્યંતરની નિકાય છે. એ આઠ નિકાયમાં પણ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશા મલી એકેકા નિકાયના વે વે ઇંદ્ર છે, તે

વારે સોલ ઇંદ્ર વ્યંતર દેવોના થાય, તથા વલી
 ઉપરના જે એકસો યોજન મૂવયા છે, તેનાંચી વલી
 દશ યોજન ઉપર તથા દશ યોજન નીચે મૂકીએ,
 ધાકી ઇંદ્રી યોજન રહે, તેમાં આઠ પ્રકારના
 વાણવ્યંતર દેવો રહે છે. એમાં પણ પૂર્વોક્ત રીતે
 એકેકા નિકાયને વિષે વે વે ઇંદ્ર ગણતાં સોલ
 ઇંદ્ર વાણવ્યંતર દેવોના થાય. સર્વ મંત્રી વે પ્રકારના
 વ્યંતર દેવોના વત્રીશ ઇંદ્ર છે. તેની સાથે
 પૂર્વોક્ત જવનપતિ દેવોના વીશ ઇંદ્ર મેલવીએ, તે
 વારે વાવન ઇંદ્ર થાય.

હવે ત્રીજા જ્યોતિષી દેવોની નિકાયના દેવો
 ફરે છે. (જોઇસિયા પંચવિદ્યા કેળ) જ્યોતિષ્ક
 દેવો પાંચ જોદે છે, તે આ—ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર
 તથા તારા. તે ફરી વે પ્રકારના છે—એક ચરને
 વીશા સ્થિર. તેમાં જે મનુષ્યદેવને વિષે જ્યોતિષી
 છે, તે ચર ઇંદ્રે અસ્થિર સદાકાલ ફરતા રહે

ઐવેયકના દેવો અને વીજા પાંચ અનુત્તર વિમા-
નના દેવો જાણવા.

હવે એ કદ્દપોપપન્ન તથા કદ્દપાતીત દેવોનાં
સ્થાનક કહે છે. ચૌદ રજ્જુ પ્રમાણે લોક છે, તેમાં
સાત રાજ નીચે સાતે નારકીએ કરી પુર્યો છે, અને
સાત રાજ ઉંચો છે. એ ચૌદ રાજલોક પુરુષને
આકારે છે, તેમાં નાજિને સ્થાનકે મનુષ્યલોક
છે, અને મેરુને મૂલે સમશ્રૂતલા પૃથિવી છે, ત્યાંથી
સાતસેં નેવું યોજનથી માંનીને નવસેં યોજન
પર્યંત ઉંચા જ્યોતિષી દેવો રહે છે, ત્યાર પછી
એક રાજને આશરે ઉંચા જડ્દ, ત્યાં દક્ષિણ
દિશાએ સૌધર્મ દેવલોક અને ઉત્તર દિશાએ
ઈશાન દેવલોક એ રીતે બે દેવલોક જોમાજોમ
છે. ત્યાર પછી ત્રીજો સનત્કુમાર દક્ષિણ દિશાએ
અને ચોથો માહેન્દ્ર ઉત્તર દિશાએ, એ રીતે બે
દેવલોક જોમાજોડે છે. ત્યાર પછી ચલી પાંચમો

१. देवलोक, ठगो छातक, सातमो शुक्र, आठमो
 हस्तिार, ए चार देवलोक अनुक्रमे एक एकनी
 पर, केटलेक केटलेक आंतरे एकला एकलाज
 त्यार पठी वली केटलाएक उंचा जइए, त्यां
 त्रिमो आनत अने दशमो प्राणत ए वे देवलोक
 दक्षिण अने उत्तरे जोमाजोडे ठे. त्यार पठी
 वली पण केटलाएक उंचा जइए त्यारे, अगा-
 यारमो आरण अने चारमो अच्युत ए वे देवलोक
 दक्षिण अने उत्तर दिशाए जोमाजोडे ठे. त्यार
 पठी वली केटलाएक उंचा जइए, त्यारे चौद
 राजलोक रूप पुरुषना गलाने स्थानके नव ग्रैवे-
 यक ठे. त्यार पठी वली केटलेक उंचे पांच
 अनुत्तर विमान ठे. त्यार पठी चौद राजलोक रूप
 पुरुषना छलाटने ठेकाणे सिद्धशिखा ठे, ते
 स्फटिक रत्ननी परे निर्मल ठे, त्यां सिद्धना जीवो
 राधा ठे. एम ए देवताने रद्देवानां स्थानक कहां.

હવે અહીં વલી ત્રણ પ્રકારના કિલ્લિવપિયાદેવો તથા નવ પ્રકારના લોકાંતિક દેવો છે, તેને રહેવાનાં સ્થાનક કહી વતાવે છે. ત્યાં પ્રથમ કિલ્લિવપિયા દેવોનાં સ્થાનક કહે છે. એક તો પહેલા અને વીજા દેવલોકની નીચે ત્રણ પદ્યોપમનાં આયુષ્યવાલા રહ્યા છે, અને વીજા વલી ત્રીજા તથા ચોથા દેવલોકની નીચે ત્રણ સાગરોપમનાં આયુવાલા રહ્યા છે, તથા ત્રીજા વલી પાંચમા દેવલોકની નીચે તેર સાગરોપમનાં આયુવાલા રહ્યા છે. એ ત્રણ પ્રકારના કિલ્લિવપિયા દેવો ચંદ્રાલપ્રાયઃ જાણવા, તથા વલી પાંચમા દેવલોકને ઠેઠે ઉત્તર અને પૂર્વની અન્યંતર કૃષ્ણરાજીમાં નવ પ્રકારના લોકાંતિક દેવો રહે છે, એનું આઠ સાગરોપમનું આયુષ્ય છે.

એ સર્વ દેવોના વધા મલી એકસો ને અઠાણું જોડ શાસ્ત્રોમાં કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે-

નવનપતિના દશ જેદ, ચાર જ્યોતિષીના પાંચ
 જેદ, સ્થિર જ્યોતિષીના પાંચ જેદ, વૈતાલ્યને ઘિષે
 રહેનારા તિર્યગ્જૈનક દેવોના દશ જેદ, નારકી
 જીવોને દુઃખ આપનારા પરમાધામીના પંદર
 જેદ, વ્યંતરના આઠ જેદ, વાણવ્યંતરના આઠ
 જેદ, કિલ્લિવિયાના ત્રણ જેદ, લોકાંતિકના
 નવ જેદ, ચાર દેવલોકના ચાર જેદ, નવ ગ્રેવે-
 ચકના નવ જેદ, પાંચ અનુત્તર વિમાનોના પાંચ
 જેદ, એ સર્વે મલી નવાણું જેદ થયા. એને પર્યાંતા
 તથા અપર્યાંતા એ બે જેદે ગુણતાં એકસો ને
 અઠાણું જેદ થાય છે ॥ ૨૪ ॥

એ રીતે પૂર્વોક્ત તિર્યચના અરુતાલીશ, નાર-
 કીના ચૌદ, મનુષ્યના ત્રણસેં ને ત્રણ તથા દેવ-
 તાના એકસો ને અઠાણું મલી જીવોના ૫૬૩
 જેદો થયા. એમ ચૌદ રાજલોકમાં જીવાદિક ઠ
 દ્રવ્ય છે, તેમાં એક જીવ દ્રવ્યના એક સંસારી

(१०८)

अने बीजा सिद्ध ए जेद पूर्वे कल्याहता, तेमां-
थी संसारी जीवोना पांचसें त्रेसठ जेद संक्षेपे
कही देखाळ्या, ए संसारी जीवोना विचार
कह्यो.

हवे बीजा सिद्ध जीवोना जेद कहे छे-
सिद्धा पनरसजेया, तित्थअतित्थाइ-
सिद्धजएणं ॥ एए संखेवेणं, जीववि-
गप्पा समरकाया ॥ २५ ॥

छाया-सिद्धाः पंचदशभेदा, -स्तीर्थातीर्थादिसिद्धभेदेन ॥
एते संक्षेपेण, जीवविकल्पाः समाख्याताः ॥ २५ ॥
गाथा २५ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

सिद्धा-सिद्ध.

पनरस-पंदर.

भेया-भेदोवाळा.

तित्थ-तीर्थकर.

अतित्थाइ-अतीर्थकरादि.

सिद्धभेणं-सिद्धना भेदे करी.

एए-ए.

संखेवेणं-संक्षेपथी.

जीवविगप्पा-जीवना

विकल्प (भेदो).

समरकाया-कह्या.

(૭૯)

અર્થ:- (સિદ્ધા કે૦) સિદ્ધ, તે સર્વ કર્મોત્તરી
મુક્ત થયેલા જીવો, તે (તિષ્ઠશ્ચતિગ્રાહ કે૦)
તીર્થકર તથા અતીર્થકરાદિ (સિદ્ધજેષ્ઠાં કે૦)
સિદ્ધના જેદે કરી (પનરસજેયા કે૦) પંદર જેદે
યાય છે તે પંદર જેદનાં નામ નવતરવના યાત્રા-
વયોપ્રથકી જાણવાં. (ગુણ સંલેખેણં કે૦) ૫
પૂર્વોક્ત સર્વ સંલેખે કરીને (જીવચિગપ્પા કે૦)
જીવના વિકલ્પ પટલે જેદ તે, સંસારી અને
અસંસારી એમ બીજી નાથામાં કહ્યા પ્રમાણે
(સમસ્કાયા કે૦) રહે પ્રકારે કહ્યા છે ॥ ૨૫ ॥

હવે પંકેન્દ્રિયાદિ જીવોનાં શરીર, આયુઃ,
સ્વકાયસ્થિતિ પ્રાણ અને યોનીના પ્રમાણ પ્રગટ
કરતાં મંથકર્તા કહે છે—

एएसिं जीवाणं, सरीरमात्र विई सका-
यंमि ॥ पाणा जाणिपमाणं, जेसिं जं
अत्थि तं जणिमो ॥ २६ ॥

(८०)

अथवा - मूर्धन्य मीमांसा, मरीममायः स्थितिः स्वभावेन ॥
 अथवा - मूर्धन्यमार्गः, येषां मरुत्तम वदन्तामः ॥ २ ॥
 अथवा ३३. मीना नृदा शब्दना अर्थः.

मरुत्तम - मरुत्तम न मीमांसे मीमांसा - मीमांसा.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

मरुत्तम - मरुत्तम मरुत्तम - मरुत्तम.

(जोषिपमाणं के०) चोराशी लक्ष योनिमांहेली
 कया. कया जीवोमां केटली केटली योनिर्लहोय,
 तेनुं प्रमाण, ते (जेसिं अं अष्टि के०) जे जे
 जीवोनुं जेटलुं ठे, (तं जणिमां के०) तेजीवोनुं
 तेटलुं अमे कहीशुं. ॥ २६ ॥

त्वां प्रथम शरीरना प्रमाणनो प्रकार कहे ठे-
 अंगुलअसंखजागो, सरीरमेगिंदियाण
 सव्वेसिं ॥ जोयणसहस्समहियं,
 नवरं पत्तेयरुक्काणं ॥ २७ ॥

छाया-अंगुलासंखभागं, शरीरमेकेन्द्रियाणां सर्वेषाम् ॥
 योजनसहस्रमधिकं, नवरं पत्त्येक वृक्षाणाम् ॥ २७ ॥
 गाथा २७ मीना वृष्टा शब्दना अर्थ.

अंगुल-अंगुलना.

असंख-असंख्यातमा.

भागो-भाग जेटलुं.

सरीर-शरीर.

सव्वेसिं पणिदियाण-सर्वे
 एकेन्द्रिय जीवोनां.

जोयण-योजन.

सहस्सं-हजार

अहियं-अधिक.

नवरं-विशेष.

पत्तेय रुक्काणं-पत्त्येक वनस्प-
 तिना.

(७२)

अर्थः— (सवेसिं एगदियाण सरीरं के०)
 सर्वे सूक्ष्म तथा वादर पृथ्वीकाय प्रमुख एकेंद्रिय
 जीवोनां शरीरोनुं प्रमाण (अंगुलअसंखजागो के०)
 अंगुलना असंख्यातमा जाग जेटलुं होय ठे,
 (नवरं के०) पण एटली विशेषता ठे जे, (पत्तेय-
 रुक्काणं के०) प्रत्येक वनस्पतिना शरीरनुं प्रमाण
 (जोयणसहस्समहियं के०) एक हजार
 योज-नथी कांश्क अधिक होय ठे. उपर
 गायामां पृथ्व्यादिकनुं शरीरनुं प्रमाण
 सामान्यपणे कह्युं, हवे विस्तारथी बीजा ग्रंथना
 आधारे कहे ठे—सूक्ष्म निगोदनुं शरीर अंगुलना
 असंख्यातमो जाग, तेथी असंख्यातगणुं एक
 सूक्ष्म वायुकायनुं शरीर, तेथी असंख्यातगणुं
 एक सूक्ष्म तेजस्कायनुं शरीर, तेथी असंख्यात-
 गणुं एक सूक्ष्म अप्कायनुं शरीर, तेथी असंख्या-
 तगणुं एक सूक्ष्म पृथ्वीकायनुं शरीर, तेथी

असंख्यातगणं एक वादर धातुकायनं शरीर, तैरी
 असंख्यानगणं एक वादर तेजस्कायनं शरीर,
 तैरी असंख्यातगणं एक वादर अष्कायनं शरीर,
 तैरी असंख्यातगणं एक वादर पृथ्वीकायनं
 शरीर, तैरी असंख्यातगणं एक वादर निर्गोदनं
 शरीर जाणवुं. तथा पोतपोताना स्थानमां तो
 सर्वेपण अंगुलना असंख्यातमा नागप्रमाण
 जाणवां. तथा पृथ्वी आदि पांच सूक्ष्मनां शरीर
 असंख्याता पण एकठां मळेजां चर्मदृष्टिरी दे-
 खाय नहि. तेमज पृथ्वी विगेरे चार वादरनां
 शरीर असंख्यातां एकठां थयलां चर्मदृष्टिरी
 देखाय ठे. ते समुद्रादिकने विपे
 उत्सेधांगुल प्रमाण हजार योजनना लंमा
 पाणीमां पद्मनाल होय ठे, तथा आ अढी
 ह्रीपथी वहार एथी लताळ पण होय ठे. अहीं
 यद्यपि सामान्यपणे पृथ्वीकायादिक एकेन्द्रिय
 जीवोनां शरीरोनुं प्रमाण अंगुलनो असंख्यातमो

(૬૪)

જાગ માત્ર કહ્યું છે, તથાપિ સંગ્રહિણ્યાદિકને
વિષે વિશેષે કરી જાણવામાં આવે છે કે,
અંગુલના અસંખ્યાતમા જાગના પણ અસંખ્ય
જેદ છે. એવી રીતે તે એકેન્દ્રિયના શરીરનું
પ્રમાણ કહ્યું.

હવે દ્વીન્દ્રિયાદિક વિકલેન્દ્રિય જીવોનાં

શરીરોનું પ્રમાણ કહે છે—

વારસ જોયણ તિન્ને,—વ ગાઝઆ જો-
યણં ચ અણુકમસો ॥ વેદંદિયતેદં-
દિય,—ચતુરિન્દિયદેહમુચ્ચત્તં ॥ ૨૮ ॥

છાયા—દ્વાદશ યોજનાનિ ત્રીણ્યે,—વ ગવ્યૂતાનિ યોજનં ચ

અનુક્રમશઃ ॥

દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય,—ચતુરિન્દ્રિયદેહમુચ્ચત્ત્વેન ॥ ૨૯ ॥

ગાથા ૨૬ મીના તુટા શબ્દના અર્થ.

| | |
|---------------|-----------------------|
| વારસ-વાર. | અણુક્રમસો-અનુક્રમે. |
| જોયણ-યોજન. | વેઈંદિય-વેઈંદ્રીનું. |
| તિંજેવ-ત્રણ. | તેઈંદિય-તેઈંદ્રીનું. |
| ગાઝખા-ગાઝ. | ચઠરિંદિય-ચૌરિંદ્રોનું |
| જોયણ-૫૬ યોજન. | દેહ-શરીર. |
| ચ-અને. | ઉચ્ચતં-ઉંચપણે. |

અર્થ:-મનુષ્યક્ષેત્રની વહાર સ્વયંજૂરમણાદિ-
 કર્મા રહેલા (વેઈંદિય કે૦) શંભાદિક વેઈંદ્રિય
 જીવનાં શરીર ઉંચપણે (વારસ જોયણ કે૦)
 ધાર યોજન હોય છે, અઢી છીપની વહાર રહેલા
 (તેઈંદિય કે૦) કર્ણશૃંગાદ્યાદિક તેઈંદ્રિય
 જીવોનાં શરીર ઉંચપણે (તિંજેવ ગાઝખા કે૦)
 ત્રણ ગાઝ હોય છે, (ચ કે૦) તથા અઢી છીપની
 વહાર રહેલા (ચઠરિંદિય કે૦) ધ્રમરાદિક ચૌ-
 રિંદ્રિય જીવોનાં (દેહુચ્ચતં કે૦) શરીર ઉંચપણે
 (જોયણ કે૦) ૫૬ યોજન હોય છે. (અણુક્રમસો

(७६)

के०) गाथा१ना पदना अनुक्रमे एटले वेइंद्रियने
वार योजन वगेरे कहेवा ॥ २७ ॥ ए विकलेंद्रिय
जीवोनां शरीरनुं प्रमाण कह्यु.

हवे पंचेंद्रिय जीवोनां शरीरोनुं प्रमाण कहेता
थका प्रथम नारकी जीवोनां शरीरनुं प्रमाण
कहे ठे.

धणुसयपंचपमाणा, नेरइया सत्तमाइ
पुढवीए ॥ ततो अद्धूणा, नेया रय-
णप्पहा जाव ॥ २८ ॥

छाया-धनुःशतपंचप्रमाणा, नैरयिका सप्तमायां पृथिव्याम्
ततोऽर्धाधोना, ज्ञेया रत्नप्रभां यावत् ॥ २९ ॥
गाथा २८ मीना नूटा शब्दना अर्थ.

धणु-धनुष्य.

सयपंच-पांचमै.

पमाणा-प्रमाण.

नेरइया-नारकी ओ.

सत्तमाइ-सातमी.

पुढवीए-पृथ्वीने विषे.

ततो-तेथी.

अद्धूणा-अर्धा अर्धा ओछा

नेया-जाणवुं.

रयणप्पहा-रत्नप्रभा

जाव-ज्यांसुधी.

अर्थः—(सप्तमाह पुढवीण के०) तमस्तमःप्रजा
 नामनी सातमी नरकपृथ्वीमां रद्देनाग (नेरइया
 के०) नारकीउं (धनुसयपंचपमाणा के०) पांचसें
 धनुष्य प्रमाण उंचा ठे. एम अनुक्रमे (तत्तो
 अरुद्धूणा के०) तेषी अर्ध अर्ध संख्या ऊणी
 करवी, एठले अढीसें धनुष्य उंचाइनुं प्रमाण
 ठी पृथ्वीना नारकीउनां शरीरोनुं होय ठे, स-
 वासो धनुष्य उंचाइनुं प्रमाण पांचमी पृथ्वीना
 नारकीउनां शरीरोनुं होय ठे, सामा चासठ
 धनुष्य उंचाइनुं प्रमाण चौथी पृथ्वीना नारकी-
 उनां शरीरोनुं होय ठे, सवा एकत्रीश धनुष्य
 उंचाइनुं प्रमाण त्रीजी पृथ्वीना नारकीउनां
 शरीरोनुं होय ठे, सामा पंदर धनुष्य अने वार
 अंगुल उंचाइनुं प्रमाण बीजी पृथ्वीना नारकी-
 उनां शरीरोनुं होय ठे, एम अनुक्रमे (जाव
 रयणप्पहा के०) यावत् रत्नप्रजा नामनी पहेली

પૃથ્વીસૂધી (નેયા કેળ) જાણવા. એટલે પહેલી
 પૃથ્વીના નારકીઓના શરીરોની ડંચાઈનું પ્રમાણ
 પોણાઆઠ ધનુષ્ય અને છ અંગુલ હોય છે. એટલું
 સ્વજ્ઞાતિક દેહનું પ્રમાણ હોય છે, તે કહ્યું; પણ
 એનું વૈક્રિય શરીરનું પ્રમાણ તો એથી વમણું હોય
 છે, પૂર્વોક્ત શરીરપ્રમાણ ઉત્સેધાંગુલપ્રમાણે જાણવું.
 ગ્રંથકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના (શરીરની ડંચાઈ)
 કહી, પરંતુ જઘન્ય કહી નથી, તે હવે કહે છે.
 જઘન્યથી સાતે નરકપૃથ્વીમાં સ્વજ્ઞાતિક અને
 વૈક્રિય શરીરની ડંચાઈ અંગુલનો અસંખ્યાતમો
 જાગ હોય છે, તે પણ જન્મત્તિસમયે જ હોય,
 પછી ન હોય. ॥ ૨૯ ॥ એમ નારકીડનાં શરી-
 રોનું પ્રમાણ કહ્યું.

હવે ગર્જન તથા સંમૂર્છિત તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય
 જીવોનાં શરીરોનું પ્રમાણ અઢી
 ગાથાએ કરી કહે છે—

(८९)

जोयणसदस्समाणा, मत्ता उरगा- य
 गज्जया हुंति ॥ धणुद्वअपुहुत्तं पस्सिस्सु,
 जुयचारी गाजअपुहुत्तं ॥ ३० ॥ खयरं
 धणुद्वअपुहुत्तं, जुयगा उरगा य जोय-
 णपुहुत्तं ॥ गाजयपुहुत्तमिप्ता, समुत्तिमा
 चजप्पया जणिया ॥ ३१ ॥ तच्चेव गाज-
 आइं, चजप्पया गज्जया मुण्येयवा ॥

छाया-योमनसदस्समाना, यत्स्या उरगाश्च गर्भजा भवन्ति ॥
 धनुःपृथक्त्वं पस्सिप्सु, भुजचारी गज्जयुतपृथक्त्वम् ॥ ३० ॥
 खयरा धनुःपृथक्त्वं, भुजगा उरगाश्च योमन पृथक्त्वम् ॥
 गज्जयुतपृथक्त्वंमात्रा, समुत्तिमाश्चतुष्पदा भणिताः ॥ ३१ ॥
 पट् चैव गज्जयुतानि, चतुष्पदा गर्भजा ज्ञातव्या ॥ ॥
 गाथा ३० मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

जोयण-योमन.

मत्ता-हजार.

माणा-मान, यमान.

मज्जा-मज्ज्य, माज्ज्यां.

उरगा-उरःपरिमर्ष.

य-बन्दी.

गज्जया-गर्भज.

हुंति-छे.

(अणुत्तरे के०) पांच अनुत्तरवासी देवलोकमाना
 देवानां शरीरोनुं प्रमाण एक हाथनुं होय ठे.
 ए रीते (इक्किक्क परिहाणी के०) एकेक हाथनी
 हाणी करतां जवुं, ते वारे पूर्वोक्त मान थाय.
 ए सर्व जीवानां शरीरोनुं प्रमाण उत्सेधांगुलनी
 रीते जाणवुं. ॥ ३३ ॥

हवे जीवाना आउखानुं बीजुं द्वार कहे ठे.
 बांवीसा पुढवीए, सत्त य आउस्स ति-
 न्नि वाउस्स ॥ वाससहस्सा दस तरु,-
 गणाण तेउ तिरत्ताऊ ॥ ३४ ॥

गाथा ३४ मीना तूटा शब्दना अर्थ.

बावीसा-बायीश
 पुढवीए-पृथ्वीकाय.
 सत्त-सात.
 य-अने.
 आउस्स-अण्काय.
 तिन्नि-त्रण.
 वाउस्स-वायुकाय.
 वास-वर्ष.

सहस्सा-हजार.
 दस-दश.
 तरु-प्रत्येक वनस्पति.
 गणाण-समूह.
 तेउ-तेउकाय.
 तिरत्ता-त्रण अद्दोरात्र.
 आऊ-आयुष्यवाळा.

(९७)

वर्षः- (पृथ्वीय. वागीसा के०) पृथ्वीकाय
जीवानुं आयु उत्कृष्टशी घागीश हजार वर्षनुं
होय ठे, (सत्त आउस्स के०) अष्काय जीवानुं
आयु सात हजार वर्षनुं, (य के०) अने (वाउस्स
तिन्नि के०) वायुकाय जीवानुं आयु त्रण हजार
वर्षनुं, (तरुगणाण के०) प्रत्येक वनस्पतिसमूह
नुं आयुप्य (दस वास सहस्सा के०) दश
हजार वर्षनुं होय ठे, अने (तेउ तिरत्ताउ के०)
तेजस्काय जीवा उत्कृष्ट आयुःस्थितिमां त्रण
थहारात्रवाला होय ठे, अने ए वधा जीवानुं
जवन्यशी अंतर्मुहूर्त्त आयुप्य होय ठे. उत्कृष्ट
अने जवन्य वधेनी स्थिति ते मध्यम स्थिति
जाणवी. सूत्रकारे पृथ्वीकायना जेदानी जुदी
जुदी उत्कृष्ट स्थिति कह्नी नथी. ते ग्रंथांतरशी
कहेवाय ठे-श्वदणा (चीकर्णी), शुद्धा (कुंवारी)
वाहुका, मनःशिक्षा, शर्करा, अन्न शिक्षा पाषाण

અર્થ:- (ત્રિંદિયાણં ચારસાઠ વાસાણિ કે૦)
 વેદંદ્રિય જીવોનું ઉત્કૃષ્ટથી ચાર વર્ષનું આયુષ્ય
 હોય છે, (તેંદિયાણં તુ કે૦) તેંદ્રિય જીવોનું
 આયુષ્ય (અઞ્ણાપદ્મ દિણાં કે૦) ઊગળપચાસ
 દિવસનું હોય છે, અને (ચતુરિંદીણં તુ કે૦)
 ચતુરિંદ્રિય જીવોનું તો આયુષ્ય (વમ્માસં કે૦)
 ઠ મહીનાનું હોય છે. તેમજ એ સર્વ જીવોનું
 જઘન્યથી પૂર્વવત્ અંતર્મુહૂર્તનું આયુષ્ય હોય
 છે ॥ ૩૫ ॥ એ વિકલેંદ્રિયનું આયુષ્ય કહ્યું.

હવે દેવાદિક પંચેંદ્રિય જીવોનું ઉત્કૃષ્ટથી

આયુઃપ્રમાણ કહે છે-'

સુરનેરશ્યાણ ટિશ્, ઝક્કેસા સાગરાણિ
 તિત્તીસં ॥ ચત્તપયતિરિયમણુસ્સા, તિન્નિ
 ય પલ્લિઝવમા હુંતિ ॥ ૩૬ ॥ જલયરઝર
 જુયગાણં, પરમાઝ્ઝહોશ્ પુઘ્વકોમીઝ ॥
 પક્કીણં પુણ્ણ ઝણિઝ, અસંખજાગો ય
 પલ્લિયસ્સ ॥ ૩૭ ॥

(१००)

लाया-सुरनैरयिकाणां स्थिति, -स्तकृष्टा सागरा स्त्रयस्त्रि-
भन् ॥ चतुष्पदतिर्यग्मनुष्याणां, तिस्रश्च पल्योपमा
भवति ॥ ३६ ॥ जलचरोरगभुजगानां, परमायुर्भवति
पूर्वकोटिः ॥ पक्षिणां पुनर्भणितो-ऽसंख्यभागश्च
पल्यकस्य ॥ ३७ ॥

गाथा ३६ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

सुर-देवता.
नैरयिका-नारकी.
स्थि-स्थिति.
उकोमा-स्तकृष्टी.
सागराणि-सागरोपम.
तिचीमं-तैचीम.
चतुष्पद-चारपगवाद्या.

तिरिय-तिर्यच.
मणुष्या-मनुष्य.
तिस्रि-त्रण.
य-अने.
पल्लिउवमा-पल्योपम.
हुंति-होय छे.

गाथा ३७ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

जलचर-जलचर.
उर-उदरवी चालनारा.
भुजगानं-भुजाथी चालनाग.
परमायु-स्तकृष्ट आयुष्य
होय-होय छे.
पुनर्भणितो-पुनर् कोटी.
असंख्यभाग-असंख्योभु.

पृण-तैची नीते, वला.
पक्षिओ-कदेले छे.
असंख्यभागो-असंख्यानमो.
य-अने.
पल्लियस-पल्योपमनो.

अर्थः—(सुरनेरइयाण विहं के०) देव अने नारकीर्तना आयुष्यनी स्थिति (उफोसा के०) उत्कृष्ट (यी) (तित्तीसं सागराणि के०) तैत्रीश सागरोपम होय ठे. एतलुं आयुष्य पांच अनुत्तर विमानोना देवानुं तथा सातमी नरकना जीवानुं उत्कृष्टयी जाणी लेवुं, (य के०) अने (चउपय के०) चतुष्पद एटले चारपगवाला (तिरिय के०) तिर्यच जीवानुं तथा (मणुस्सा के०) सर्व प्रकारना माणसेानुं उत्कृष्टयी (तिन्नि पलिउवमा के०) ग्रण पढ्योपम आयुष्य (हुंति के०) होय ठे. एवा आयुष्यवाला जीवो देवकुर्वादिक क्षेत्रोमां होय ठे. अहीं पढ्योपम तथा सागरोपमने विपे सूक्ष्मतार्थी अथवा विशेषण विशिष्ट. एतुं ग्रहण करपायी देव तथा नारकीर्तनुं जघन्ययी आयुष्य दश हजार वर्षनुं होय ठे, अने मनुष्य तथा तिर्यच जीवानुं जघन्ययी पूर्वनी

(૧૦૨)

પેટે અંતર્મુહૂર્તનું આયુષ્ય હોય છે. ઘણું કરીને
 સર્વે આરાઓમાં ગજ, સિંહ અને સર્પાદિકનું આયુ
 મનુષ્યના આયુ સરખું હોય, મનુષ્યના આયુથી
 અર્ધું અશ્વ અને સ્વચ્છરાદિકનું હોય, મનુષ્યના
 આયુથી આઠમા જાગનું આયુ ઘેટાં તથા વકરા
 વિગેરેનું હોય, મનુષ્યના આયુથી પાંચમા જાગનું
 આયુ ગો, મહિષ, ઊંટ અને ગધેઠાં વિગેરેનું હોય
 અને મનુષ્યના આયુથી દશમા જાગનું આયુ
 વૃક (નહાર) અને ચિત્તા વિગેરેનું જાણવું. એ રીતે
 મધ્યમ અને જઘન્ય પણ જાણી લેવું. અહીં પદ્યો-
 પમ શબ્દથી સૂક્ષ્મ અઢાપદ્યોપમ લેવું. તે પદ્યો-
 પમનું સ્વરૂપ ગ્રંથાંતરથી જાણવું. ગ્રંથના ગૌરવના
 જયથી કહ્યું નથી. ॥ ૩૬ ॥

ગર્ભજ અને સંમૂર્ત્તિમ એ બે પ્રકારના (જલચર
 કે०) જે જલચર જીવો છે, (ઊર કે०) ઊદરથી
 ચાલનારા જે સર્પો છે, (જીયગાણં કે०) જીજાથી

धासनारा जे नो लिया प्रमुख जीवो ठे, तेजनु
 (परमाऊ के०) उत्कृष्टयी आयुष्य (पुवकोमीउ
 के०) पूर्व कोमी (द्वादश के०) होय ठे. सित्तर लाख
 राने ठप्पन हजार कोटी वर्षनो एक पूर्व थाय ठे.
 वा एक कोटी पूर्वनु आयुष्य जाणवुं. (परिक्ल
 १०) पक्षीउनुं (-पुण के०) तेवी रीतेज (पलि-
 रंस्त असंखनागो अ के०) पद्योंपमना असं-
 ह्यातमा नाग (जेटहुं आयुष्य) (जणिउ के०)
 कहेहुं ठे. आ गर्जज तिर्यचनुं आयुष्य जाणवुं-
 आ प्रकरणमां समूर्तिम स्थलचर तथा खेचरादि
 पंचेंद्रियोनुं उत्कृष्टयी आयु कहुं नथी, पण
 बीजा ग्रंथोमां कहेहुं ठे, ते आ प्रमाणे—‘समु-
 ठिमपणिदिथल खयरउरगजुययजिष्ठविड्कमसो,
 वाससहस्ता चुलसी, विसत्तरी तिपन्न वायाला
 ॥ १ ॥’ इति. अर्थ—गोआदि समूर्तिम स्थलचर—
 चक अने कागनाविगेरे समूर्तिम खेचर, ..

उःपरिसर्प, गृहगोधा (घरोळी) विगेरे जुजपरिसर्प, तेओनी अनुक्रमे उत्कृष्ट आयु चोराशी, वोंत्तेर, त्रेपन अने वेतालीश हजार वर्षोंनी ठे. हवे सूक्ष्मादि जीवोना आयुष्यनुं प्रमाण कहे ठे-

सवे सुहुमा साहा,—रणा य संमुच्छि-
मा मणुस्सा य ॥ उक्कोसजहन्नेण,
अंतमुहुत्तं चिय जियंति ॥ ३७ ॥

छाया—सर्वे सूक्ष्माःसाधा,—रणाश्चा संमुच्छिमा मनुष्याश्च ॥
उत्कृष्ट जघन्येना,—न्तर्मुहूर्तं चैव जीवंति ॥ ३८ ॥

गाथा ३७ मीना तूटा शब्दना अर्थ

सवे—सर्वे.

य—वली.

सुहुमा—सूक्ष्म.

उक्कोस—उत्कृष्टी.

साहारणा—साधारण.

जहन्नेण—जघन्यथी.

य—वली.

अंतमुहुत्तं—अंतर्मुहूर्त.

समुच्छिमा—संमुच्छिम.

चिय—मात्र.

मणुस्सा—मनुष्य.

जियंति—जीवे छे.

अर्थः—(सवे के०) पृथ्वीकाय, अण्काय, ते-
उकाय, वायुकाय तथा वनस्पतिकाय, ए सर्वे

(सुहृमा साधारणा व के०) सुहृम तथा बीजा
 साधारण एटले वादर निगोदरूप जे अनंतकाय
 जीवो ठे, ते (य के०) अने (संमुष्टिमा म-
 णुस्ता के०) संमूर्तिम मनुष्यो जे एकसो ने
 एक क्षेत्रोने विपे उत्पन्न थयेला गर्भज मनुष्यो-
 नांज मल मूत्र तथा वातादिकने विपे उत्पन्न
 थाय ठे, ते विस्तारथी कहे ठे-मनुष्य क्षेत्रनी
 अंदर ४५ लाख योजनमां गर्भज मनुष्योनाज
 विण्टा, मूत्र, कफ, सिंघाणक (नाकनेमल), वमन,
 पित्त, शुक्र, स्त्रीरजःथयवा रुधिर, शुक्रपुञ्ज
 परिशाट, निर्जीव कसेवर, नगरनी गटरो
 तथा स्त्रीपुरुषनो संयोग-ए सर्वे स्थानेम
 संमूर्तिम मनुष्यो उत्पन्न थाय ठे-ते
 वधा (उकोस के०) उत्कृष्ट तथा (जह-
 न्नेणं के०) जघन्यथी (अंतमुद्गुत्तं चिय के०)
 एक ~~मात्र~~ मात्रज (जियंति के०) जीव ठे॥२॥

उपलां वे द्वारमां जे कह्युं, ते गाथा वडे
सूचवे ठे-

उंगाहणाउमाणं, एवं संखेवउ सम-
स्कायं ॥ जे पुण इच्छ विसेसा, विसेस-
सुत्ताउ ते नेया ॥ ३ए ॥

छाया-अवगाहनायुर्मान, -मेवं संक्षेपतःसमाख्यातम् ॥

ये पुनरत्र विशेषा, विशेषमूत्रात्ते ज्ञेयाः ॥ ३९ ॥

गाथा ३ए मीना बूटा शब्दना अर्थ.

ओगाहणा-अवगाहना.

आउ-आयु^६य.

माणं-प्रमाण

एवं-एवी रीते.

संखेवओ-संक्षेपे करी.

समस्कायं-कह्युं.

जे-जे.

पुण-वली.

इच्छ-अहीं.

विसेसा-विशेषो, भेदो.

विसेस-विशेष.

सुत्ताउ-मूत्रोथो.

ते-ते.

नेया-जाणी लेवा .

अर्थ:- (उंगाहणाउमाणं के०) जेने विषे
जीवनी स्थिति होय ठे, अथवा जेमां जीव रहे

ठे, तेने अवगाहना कहीए, एवं जे प्रत्येक जी-
वनुं शरीर तथा आयुष्यनुं प्रमाण एवं के०)
एवी रीते (संखेबल के०) संक्षेपे करी (सम-
स्काय के०) समाख्यातं पढले कह्यं, परंतु
(जे पुण इह के०) अत्रे बली जे कांड देवलो-
कादिकने विषे प्रतरादिआश्रित (विसेसा के०)
विशेष अवगाहना तथा आयुना जेद ठे, (ते
विसेससुत्ताल के०) ते विशेष सूत्र जे संग्रहिणी
तथा प्रज्ञापनादिक सूत्रो ठे, तेथकी (नेया के०)
जाणी लेवा ॥ ३९ ॥ ए रीते अवगाहना तथा
आयुःस्थिति मली बे द्वार कहां.

हवे त्रीजुं स्वकायस्थिति द्वार कहे ठे-
एगिंदिया य सधे, असंखजस्सप्पिणी
सकायंमि ॥ जववज्जंति चयंति अ,
अणंतकाया अणंतारु ॥ ४० ॥

છાયા-એકેન્દ્રિયાશ્ર સર્વે ડસંખ્યોત્સર્પિણ્યઃ સ્વકાયે ॥

ઉપપદ્યંતે ચક્ષવંતેચા, -નન્તકાયા અનંતાઃ ॥ ૪૦ ॥

ગાથા ૪૦ મીના ભૂટા શબ્દના અર્થ.

એગિન્દિયા-એકેન્દ્રિય.

ય-અને.

સઘ્વે-સર્વે.

અસંખ-અસંખ્યાતા.

ઉસ્સપ્પિણી-ઉત્સર્પિણી.

સકાયંમિ-પોતાની કાયાને
વિપે.

ઉવવજ્જંતિ-ઉત્પન્ન થાય છે.

ચયંતિ-ચલે છે.

ય-ચલી.

અનંતકાયા-અનંતકાયજીવ.

અણંતાઓ-અનંત ઉત્સર્પિણો
અને અવસર્પિણી સુધી.

અર્થ:- (સઘ્વે એગિન્દિયા કે०) પૃથ્વીકાય,
અપ્કાય, તેજકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય,
એ જે પાંચ સ્થાવર એકેન્દ્રિય છે, તે સર્વ (અસંખ
ઉસ્સપ્પિણી કે०) અસંખ્ય ઉત્સર્પિણી તથા અવ-
સર્પિણી સુધી (સકાયંમિ કે०) તેજ પોતાની
કાયને વિપે (ઉવવજ્જંતિ કે०) ઉત્પન્ન થાય છે,
(ય કે०) અને (ચયંતિ કે०) મરણને પામે છે.

(૧૦૯)

અર્થાત્ તેજ કાયમાં ઉત્પન્ન થઈને ફરી ત્યાંજ નાશ પામે છે, (ચ કે૦) તથા (અણંતકાયા કે૦) અનંતકાય વનસ્પતિ જીવો જે છે, તે (અણંતાર્ક કે૦) અનંત ઊત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી સુધી સ્વકાયમાં ઉત્પન્ન થઈને તેજકાયમાં નાશ પામે છે ॥ ૪૦ ॥ એવા રીતે એકેન્દ્રિય જીવોની કાય-સ્થિતિ કહી.

હવે દ્વૈન્દ્રિયાદિ વિકલ્લેન્દ્રિયની કાયસ્થિતિ કહે છે-

સંખિજ્ઞસમા વિગલા, સત્તઠ્ઠજવા
પણિદિતિરિમણુયા ॥ ઝવવજ્ઞંતિ સ-
કાણ નારયદેવા અ નો ચેવ ॥ ૪૧ ॥

છાયા-સંખ્યાતસમા વિકલાઃ, સત્તાષ્ટમવાઃ પંચેન્દ્રિય-

તિર્યગ્મનુષ્યાઃ ॥

ઉપપદ્યંતે સ્વકાયે, નારકદેવાશ્ચ નો ચૈવ ॥ ૪૧ ॥

ગાથા ૪૧ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

| | |
|-------------------------|--------------------------|
| સંખિજ્ઞસમા-સંખ્યાતાં | ઉવવજ્ઞંતિ-ઉપજે છે. |
| વર્ષ સુધી. | સકાળ-પોતાની કાયાને વિષે. |
| વિગલા-વિકલેંદ્રિય જીવો. | નારય-નારકોના જીવો. |
| સત્તટ્ટ-સાત અથવા આઠ. | દેવા-દેવો. |
| ભવા-ભવ. | નો-નહિ; નથી. |
| પણિંદ્રિ-પંચેંદ્રિય. | ચ-અને |
| તિરિ-તિર્યંચ. | ચેવ-નિથે. |
| મણુયા-મનુષ્ય. | |

અર્થ:- (વિગલા સંખિજ્ઞસમા કે०) વેદંદ્રિય તેદંદ્રિય તથા ચારિંદ્રિય એ જે વિકલેંદ્રિય જીવો છે, તે સંખ્યાતા વર્ષ સુધી (ઉવવજ્ઞંતિ સકાળ કે०) ઉપપદ્યંતે સ્વકાચે, ઇટલે સ્વકાચને વિષે ઉત્પન્ન થાય, અને ચ્યવે છે, તથા (પળિંદ્રિતિરિ-મણુયા કે०) પંચેંદ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્ય એ બે જાતિના જીવો તે તેવાજ જવપણે (સતઠ જવા કે०) સાત અથવા આઠ જવ કરે છે. સાતે જવ તો ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતાં વર્ષવાળા થઈ શકે છે,

અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતાં વર્ષવાળો આઠમો જવ
 ૪૬ શકે છે. તે આઠી રીતે—પર્યાસ સંઙી મનુષ્ય
 યથવા પર્યાસ સંઙી પંચેદિય તિર્યચ નિરંતર
 અનુક્રમે સાત જવ મનુષ્ય અને તિર્યચના જોગ-
 રીને જો આઠમા જવમાં ફરીને તે મનુષ્ય અને
 તિર્યચમાં ઉપજે, તો અવશ્ય અસંખ્યાતા વર્ષના
 આયુવાળામાંજ ઉપજે, અને પઠો ત્યાંથી મરીને
 દેવોમાંજ ઉપજે, ત્યાર પઠી નવમો પણ મનુષ્ય
 અથવા તિર્યચ જવ થાય પરંતુ નિરંતર ન થાય.
 એટલે આઠ જવમાં પૂર્વે કોટી પૃથક્ત્વ અને
 ઘ્રણ પદ્યોપમ અધિક કાલ જાણી લેવો, અને
 જઘન્યથી સર્વત્ર કાયસ્થિતિ અંતર્મુદ્દર્શની જાણી
 લેવી. તથા (નારય દેવા અ નો ચેવ કે०) ના-
 રકી જીવો અને દેવો મરણ પામીને ફરી તેજ
 ગતિમાં ઉત્પન્ન થતા નથી, એટલે નારકી મરી
 ફરી નારકીમાં ન ઉપજે, અને દેવતા મરી

फरी देवतामां न उपजे. अत्रश्य एक वे नव
वीजी गतिमां करीने पठी ते गतिमां उपजे,
तेम वली देवता मरी नरकमां पण न जाय,
अने नारकी मरी देवतामां पण न जाय. ए
त्रीजुं स्वकायस्थिति द्वार कह्युं. ॥ १ ॥

हवे चोथुं प्रमाण द्वार कहे ठे—

दसहा जियाण पाणा, इंदिउसासाज-
जोगवदरूवा ॥ एगिंदिएसु चउरो,
विगळेसु ठ सत्त अठेव ॥ ४१ ॥
असन्निसन्नपंचिंदि,—एसु नव दस
कमेण वोढवा ॥ तेहिं सह विप्पजंगो,
जीवाणं जणए मरणं ॥ ४२ ॥

छाया—दशधा जीवानां प्राणा, इन्द्रियोच्छ्वासायुर्योगवदरूपाः ॥
एकेंद्रियेषु चत्वारो. विकल्पेषु षट् सप्तार्ष्टव ॥ ४१ ॥
असन्निसन्नपंचेंद्रि,—येषु नव दश क्रमेण बोद्धव्याः ॥
तैः सह विषययोगो, जीवानां भग्यते मरणम् ॥ ४२ ॥

ગાથા ૪૨ મીના ત્રુટા શબ્દના અર્થ.

દસદા-દશ પ્રકારના.

જિયાણ-જીવના.

પાણા-પ્રાણ.

ઈદિ-ઈન્દ્રિયો.

હસાસ-શ્વાસોચ્વાસ.

આઝ-આયુષ્ય.

બોગ-પોગ.

વલરુના-વલરૂપ.

એગિદિએસુ-એકેન્દ્રિયને વિષે.

ચત્તરો-ચાર.

વિગછેસુ-વિકલેન્દ્રિયને વિષે.

છ-છ.

સત્ત-સાત.

અઠેવ-આઠ જ.

ગાથા ૪૩ મીના ત્રુટા શબ્દના અર્થ.

અસજિ-અસંજી.

સજિ-સજ્જો.

પંચિદિએસુ-પંચેન્દ્રિયને વિષે.

નવ-નવ.

દસ-દશ.

કમેણ-ક્રમે કરી.

બોદવા-જાણવા.

તેહિં-તેની.

સદ-સાથે.

વિષ્ણભોગો-વિયોગ.

જીવાણ-જીવને.

મળ્ણપ-કહેવાય છે.

મરણ-મરણ.

અર્થ:- (દસદા જિયાણ પાણા કે) જીવોના

દશ પ્રકારના પ્રાણ હોય છે, તે કહે છે, (ઈન્દ્રિ

કે૦) ઇન્દ્રિયો (ઉસાસ કે૦) શ્વાસોચ્છ્વાસ, (આઠ
 કે૦) આયુ તથા (જોગવલરૂવા કે૦) યોગનાં
 વલરૂપ, એટલે સ્પર્શનાદિ પાંચ ઇન્દ્રિયો, ઠઠો
 ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસ, સાતમું આયુ તથા મન, વચન,
 કાય, એ ત્રણ યોગનાં ત્રણ વલ મલી દશ પ્રાણ
 છે. તેમાં (એર્ગિંદિએસુ કે૦) એકેન્દ્રિય જીવોને
 સ્પર્શનેન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુ તથા કાયવલ,
 એ (ચત્તરો કે૦) ચાર પ્રાણ હોય છે, અને
 (વિગલેસુ કે૦) વિકલેન્દ્રિય એટલે ટ્રીન્દ્રિય
 જીવોને સ્પર્શનેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છ્વાસ,
 આયુ, કાયવલ તથા વચનવલ, એ (ઠ કે૦)
 ઠ પ્રાણ હોય છે. ત્રીન્દ્રિય જીવોને સ્પર્શનેન્દ્રિય,
 રસનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુ, કાય-
 વલ તથા વચનવલ, એ (સત્ત કે૦) સાત પ્રાણ
 હોય છે. ચતુરિન્દ્રિય જીવોને સ્પર્શનેન્દ્રિય, રસ-
 નેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છ્વાસ,

આયુ, કાયવશ્ત્ર તથા વચનવશ્ત્ર, એ (અઠેવ કેંઠ)
 આઠજ પ્રાણ દોય છે. ॥ ૪૨ ॥

પ્રસંગથી અસંજ્ઞા અને સંજ્ઞાનો અર્થથી જેદ
 ઘતાવાય છે—સંજ્ઞા જેને દોય, તે સંજ્ઞા કહેવાય,
 અને જેને સંજ્ઞા ન દોય, તે અસંજ્ઞા કહેવાય.
 તેમાં પૃથ્વી આદિ સહ સંમૂર્તિમ, પંચેન્દ્રિય પર્યન્ત
 અસંજ્ઞા અને ઘીજા પંચેન્દ્રિયા મન પર્યાપ્તિ વડે
 સંજ્ઞા જાણવા. શંકા—પ્રજ્ઞાપનામાં એકેન્દ્રિયાદિને
 પણ આધાર, જય, મેથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન,
 માયા, લોભ, ઓધ, શોક, એ દશ સંજ્ઞા કહી
 છે, તેથી તેઓપણ સંજ્ઞા ગણાવા જોઈએ? તે
 શંકાનું સમાધાન કરવા માટે કહે છે—દશ
 પ્રકારવાળી પણ આ સંજ્ઞા ઓધસંજ્ઞાપણથી
 નાની તથા મોહના ઉદયથી થવાથી અગુજ છે.
 આથી તે સંજ્ઞાનું અહીં પ્રયોજન નથી. પરંતુ
 મોટી તથા વિશિષ્ટ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના દ્વયો-

પશમથી થતી શુદ્ધ મનોજ્ઞાન સંજ્ઞા વડે પ્રયોજન થે. અથવા દીર્ઘકાલિકી એટલે ત્રિકાલ વિષયના જ્ઞાનરૂપ સંજ્ઞા, હેતુવાદોપદેશિકી એટલે ઇષ્ટ અનિષ્ટ વસ્તુમાં વિચારપૂર્વક પ્રવૃત્તિ તથા નિવૃત્તિ જેવડે થાય તે, તથા જ્ઞાયોપશમિક જ્ઞાન થતાં સમ્યગ્દૃષ્ટિને દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા હોય. એકેન્દ્રિયાદિપાંચને ઓષસંજ્ઞા, દ્વીન્દ્રિયાદિને હેતુવાદોપદેશિકી, સુર, નારક, તથા ગર્ભજને દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા, સમ્યગ્દૃષ્ટિને દૃષ્ટિવાદ સંજ્ઞા અને કેવલી સંજ્ઞારહિત મતિનો વ્યાપારથી રહિત હોયથે.

(અસન્નિસન્નિપંચિંદિણસુ કે૦) અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય તથા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોને (નવ દસ કે૦) નવ અને દશ (કમેણ કે૦) ક્રમે કરી (ચોરુદ્ધા કે૦) જાણવા. એટલે અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોને એક મનોવલ હોતું નથી, વાકીના નવે પ્રાણો હોય થે અને સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોને દશે

પ્રાણો છે. એ પ્રાણ જેને જેટલા કહ્યા છે, તે જીવને
 (તેહિં સહ વિષ્ણુગો કે) તે પ્રાણોની સાથે
 જે વિયોગ થાય છે, તે (જીવાણં મરણં જાણે
 કે) જીવનું મરણ કહેવાય છે. વલી ડ્યાં ઉપજે,
 ત્યાં એક આયુ તો પૂર્વનાં જવનુ વાંધેલું હોય, વાકી
 વીજા સર્વ નવા પ્રાણ અને નવી પર્યાંતિ ઉપજતી
 વેલાએ વાંધે. અહીં દેવ, નારકી, ગર્ભજં તિર્યચ્ચ
 તથા મનુષ્ય એ જીવો સંઙ્હી પંચેન્દ્રિય કહેવાય
 છે; અને સંમૂર્ઘિમ તિર્યગ્ તથા સંમૂર્ઘિમ મનુષ્ય
 અસંઙ્હી પંચેન્દ્રિય કહેવાય છે. તેઝંમાં સંમૂર્ઘિમ
 મનુષ્યો તો જાપારૂપ વાગ્વલાદિકે કરી રહિત
 હોવાથી તેઝં સાત તથા આઠ પ્રાણવાલા
 કહ્યા છે ॥ ૪૩ ॥

અહીં એવી આશંકા ઉત્પન્ન થાય છે કે, જીવને
 પ્રાણ વિયોગરૂપ જે મરણ કહ્યું, તે કેટલા કાલ
 સુધી થયા કરે છે ? એના નિરાસાર્થ ઉત્તર કહે છે—

कमप्राप्त योनिद्वार आगळ कहेवाशे, ते
प्रथम आ संसारमां स्वरूपने ग्रहण करत
जीवनो स्वप्नाव कहे ठे—

एवं अणोरपारे, संसारे सायरंमि
भीमंमि ॥ पत्तो अणंतखुत्तो, जीवेहिं
अपत्तधम्महिं ॥ ४४ ॥

छाया—एवमणोरपारे, संसारे सागरे भीमे ॥

प्राप्तमनंतशो, जीवेरप्राप्तधर्मैः ॥ ४४ ॥

गाथा ४४ मीना तूटा शब्दना अर्थ.

एवं—ए प्रकारे.

अणंत—अनंती.

अणोरपारे—पाररहित.

खुत्तो—वार.

संसारे—संसाररूप.

जीवेहिं—जीवोने.

सायरंमि—समुद्रने विषे.

अपत्त—नहीं पामेला.

भीमंमि—महा भयंकर.

धम्महिं—धर्मने.

पत्तो—प्राप्त थाय छे.

अर्थः—(अपत्तधम्महिं के०) जेउने घर्मनी
प्राप्ति थइ नथी, एवा (जीवेहिं के०) जीवोए

(एवं के०) पूर्वं कही आग्या तेम आ (अगोरपारे के०) पाररहित एटले जेनी आदि पां नथी, अने अंत पण नथी, एवां (जीमंमि के०) महा जयंकर (संमारे सायरंमि के०) संसाररूप समुझने विपे (अणंतखुत्तो के०) अनंती वार प्राण-वियोगरूप मरण (पत्तो के०) प्राप्त करायुं ठे ॥ ४४ ॥ ए चोथुं प्राणछार कह्युं:

एटले जे जीव धर्म नथी पाम्या, ते जीव एकेकी योनिने विपे अनंती अनंती वार मरण जीवन प्रत्ये करे ठे. योनि एटले जे स्थानमां घणा जीवोनो एक वर्ण, एक गंध, एक रस, एक स्पर्श, एटलां वानां सरखां धरोधर होय, ते सर्व जीवनी एक योनि कहीए. ते योनिउं केटली ठे, ते सर्व जातिना जीवोनी जूदी जूदी संख्याए आगली गाथाए कहे ठे.

इवे पांचमुं योनिछार कहे ठे—

(१२०)

नथी, तेने अनादिनिधन कह्यै. ए (अणाइ-
निहणे काले के०) अनादि अनंत कालने विपे
(जिणवयण मलहंता जीवा के०) हितोपदेशरूप
जिनवचनने जे जीवो पाम्या नथी, तेज (जोण
के०) चोराशी लाख संख्यावाली जे योनि, तेणे
करी (गहणंमि के०) महा गहन-दुख देनारे
तथा (जीसणे के०) जयने देनारे (ईड के०)
अहीं वर्णव्यो एवो जे आ संसार, तेने विपे
(जमिया के०) अतीत कालने विपे जटकेज
ठे, अने फरी (जमिहंति चिरं के०) आगळ
आगमिक कालमां पण घणुं भ्रमण करशे ॥ ४९ ॥

हवे ग्रंथकार पोताना नामनी सूचना करता

ठता धर्मोपदेश कहे ठे—

ता संपद् संपत्ते, मणुअत्ते उद्धवे य
सम्मत्ते ॥ सिरि संति सूरिसिठे, करेह
जो उज्जमं धम्मे ॥ ५० ॥

(૧૨૯)

છાયા-તાવત્સંપત્તિ સંપાપ્તે, મનુજત્વે દુર્લભે ચ સમ્યક્ત્વે ॥

શ્રીશાંતિમૂરિશિષ્ટે, કુસ્ત્ર ભો ઉચ્ચમં ધર્મે ॥ ૫૦ ॥

ગાથા ૫૦ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

તા-તે કારણ માટે:

સંપદ્-સાંપ્રત કાલે.

સંપત્તે-પ્રાપ્ત થયું.

મનુજત્વે-મનુષ્યપણું.

દુર્લભે-દુર્લભ.

ય-ધને.

સમ્યક્ત્વે-સમ્યક્ત્વ.

સિરિ-શ્રી, જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મી.

સંતિ-શાંતિ, રાગાદિકનો

ઉપશમ.

મૂરિ-મૂરિ, પૂજવાયોગ્ય.

શિષ્ટે-શિષ્ટ, ઉપદેશ કરેલા.

કરેદ-કરો.

ભો-હે મન્યજીવો.

ઉચ્ચમં-ઉચ્ચમ.

ધર્મે-ધર્મને વિષે.

અર્થ:-(તા કે૦) તે પૂર્વોક્ત કારણ માટે (ભો કે૦) હે મન્યજીવો ! (સંપદ્ કે૦) સાંપ્રત આ સમયને વિષે દશ દૃષ્ટાંતે કરી (દુર્લભે કે૦) દુર્લભ પણું જે આ (મનુજત્વે કે૦) મનુષ્યપણું, તે (સંપત્તે કે૦) પ્રાપ્ત થયે અને તે (ય કે૦) વહી (સમ્યક્ત્વે કે૦) તેમાં પણ દુર્લભ જિનોક્ત તત્ત્વ-ત્રયરુચીરૂપ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયે ન્તે (સિરિસં-

તિસુરિસિદ્ધે કે૦) શ્રી એટલે જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મી,
શાંતિ એટલે રાગાદિકનો ઉપશમ, એજ એ કરી જે
સુરિ એટલે પૂજ્ય એવા શ્રીતિર્થંકર તથા ગણધર
તેજ શિષ્ટે ઉપદેશ કરેલા (ધર્મને ઉજ્જામ કરેહ
કે૦) ધર્મને વિષે ઉદ્યમ કરો ॥ ૫૦ ॥

આ પદ્યમાં કવિ એ પોતાનું નામ સૂચવ્યું છે, તે
આવી-રીતે શ્રીશાંતિસુરિ ઉપદેશ કરે છે કે, શિષ્ટે
એટલે ઉત્તમ પુરુષો એ આચરણ કરેલા ધર્મને વિષે
ઉદ્યમ કરો. એવા અન્વય કરવો અથવા શ્રીશાંતિ-
સુરિ એ કરેલા જગવદ્ધ્વજનાનુસારે ધર્મોપદેશમાં
ઉદ્યમ કરો.

હવે આ ગ્રંથ સિદ્ધાંતમાંથી કાઢેલો છે, એમ કહે છે-
એસો જીવવિચારો, સંખેવરુદ્ધિ જા-
ણનાહેજી ॥ સંસ્થિતો ઉદ્ધરિજી, રુદ્ધાજી
સુયસમુદ્ધાજી ॥ ૫૧ ॥ ઇતિ ॥

હાયા-એ જીવવિચાર, સંક્ષેપરુચીનાં જ્ઞાનાર્થમ્ ॥

સંક્ષિપ્ત ઉદ્ધૃતો, રુદ્ધાત્થતસમુદ્ધાન્ ॥ ૫૧ ॥ ઇતિ ॥

गाथा ५१ मीना नृदा शब्दना श्रयं

एगो-ए.

जीवविचारो-जीवविचार.

संखेवरुईण-संक्षेपवर्णन.

जाणणाहेउं-जाणवाने अर्थे

मंविना-मंझेपनी.

उद्धरिओ-उद्धार कर्यो ठे.

कराओ-प्रतिप्रगविचारनामा.

मुपममुदाओ-भुगममुद्राओ.

श्रयः-(एसो के०) ए जे (जीवविचारो के०)
जीवविचार कस्यो, ते (संखेवरुईण के०) संक्षेप-
रुचि एखले खदप मतिवाला जीवोने (जाण-
णाहेउं के०) जाणवाने श्रयं (रुदाउं के०) जेना
विस्तारनुं ग्रहण थइ शके नहीं एवा (सुयस-
मुदाउं के०) श्रुतसमुद्रयकी (संखित्तो उद्धरि-
उं के०) संक्षेपशी उद्धार करीने आ निबंध
कस्यो ठे. एथी आ सर्व जे कांइ कह्युं, ते पोतानुं
मनःकदपित कह्युं नथी; परंतु सिद्धांतोमांथी
उद्धार करीने कह्युं ठे, एवी सूचना करी ॥ ५१ ॥

इति श्रीजीवविचारप्रकरणं प्राकृत-

व्याख्यासहितं संपूर्णम् ॥

लिक वायरो, मोटी वायरो, शुद्ध वायरो, गुंजा-
रव करे ते वायरो, घनवात, तनुवात आदि
देइ वातकायना जेद जाणवा. ४

५ ॥ वनस्पतिकायना वे जेद कहे ठे ॥

१ साधारण वनस्पति. २ प्रत्येक वनस्पति

१ ॥ साधारण वनस्पतिना जेद कहे ठे ॥

सर्व जातनां कंद, सर्व जातना अंकुरा, सर्व
जातनां कुंपल, पांच जातनी फुर्गी, सेवाल,
भूमिफोना, लीलुं आमु, लीली दलदर ने लीलो
कचुरो, गाजर, मोथ, वयुलानी चाजी, थेंग,
सर्व जातना पाडा, कोमल फल, सर्व गुप्त ठे
मिरा, सांध, पर्व जेनां एवां, शुद्ध, कुंवार, गुगल
गलो प्रमुख ठेया थकी उगे तेने साधारण वन-
स्पति कहिय.

२ ॥ प्रत्येक वनस्पतिना जेद कहे ठे ॥

१ अथवा हलवाव.

एक शरीरमां एक जीव होय जेने विपे तेने प्रत्येक वनस्पति कह्यैए. ते फल, फूल, ठाल, काष्ठ, मूल, पान ने बीज—ए सात स्थानके एक एक जीव होय तेने प्रत्येक वनस्पति कह्यैए. ए पांच स्थावरना जेद कहा.

॥ वेइंद्रियना जेद कहे ठे ॥

शंख, कोमीठ, गंगोला, जलो, चंदनक एटले स्थापनाचार्य, अलसीआ, लालीआ, लाकमाना कीमा, कीरमीआ, पूरा ए आदि देश वेइंद्रिय जीव जाणवा.

॥ तेइंद्रियना जेद कहे ठे ॥

कानखजुरा, मांकण, जु, कीमी, उधेइ, मंकोमा, इयल, घीमेल, सावा, गींगोमा, गधइआ, ठाणना कीमा, विण्टाना कीमा, धनेमां, कुंयुआ, गोपालीक, मेहना मामा आदि देश तेइंद्रिय जेद जाणवा.

१. ॥ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ ॥

२. अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ

३. अथ अथ अथ

४. ॥ अथ अथ अथ अथ अथ अथ ॥

५. अथ अथ अथ अथ अथ अथ

६. अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ

७. अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ

८. ॥ अथ अथ अथ अथ अथ अथ ॥

९. अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ
अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ

१०. अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ
अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ

११. अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ
अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ

॥ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ
अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ अथ

॥ હવે ત્રીશ અકર્મજૂમિ કહે છે ॥

૧ પાંચ હેમવંત ક્ષેત્ર. ૨ પાંચ હિરણ્યવંત ક્ષેત્ર. ૩ પાંચ હરિવર્ષ ક્ષેત્ર. ૪ પાંચ રમ્યક ક્ષેત્ર. ૫ પાંચ દેવકુરુ ક્ષેત્ર. ૬ પાંચ ઉત્તરકુરુ ક્ષેત્ર.

॥ હવે ઠપ્પન અંતરદ્વીપ કહે છે ॥

ચુલહેમવંત પર્વત અને શિખરી પર્વત—એ બે પર્વતની પૂર્વે ને પશ્ચિમે લવણ સમુદ્રમાં બે બે દાઢાડ નોકલી છે; એટલે બંને પર્વતની બંને દિશિની આઠ દાઢાડ થઈ. તે એક એક દાઢા ઉપરે સાત સાત દ્વીપ છે, એટલે આઠ દાઢા ઉપર ઠપ્પન અંતરદ્વીપ થયા.

એ પ્રમાણે મનુષ્યના ૧૦૧ જોડ જાણવા.

॥ દેવતાના ચાર જોડ કહે છે ॥

૧ દશ જીવનપતિ, ૨ આઠ વ્યંતર તથા વાણ-વ્યંતર. ૩ પાંચ જ્યોતિષી. ૪ બે વૈમાનિક.

॥ દશ જીવનપતિનાં નામ કહે છે.

(१३९)

१ अमुरकुमार. २ नागकुमार. ३ सुवर्णकुमार.
४ विद्युत्कुमार. ५ अग्निकुमार. ६ ह्रीपकुमार.
७ उदधिकुमार. ८ दिक्कुमार. ९ वायुकुमार.
१० स्तनितकुमार.

॥ आठ व्यंतर तथा बाणव्यंतरना जेद कहे ठे ॥

१ पिशाच. २ जूत. ३ यक्ष. ४ राक्षस. ५
किंनर. ६ किंपुरुष. ७ महोरग. ८ गंधर्व.

१ अणप्रज्ञ. २ पंचप्रज्ञ. ३ ऋषिवादी. ४ जूत-
वादी. ५ कंदीत. ६ महाकंदीत. ७ कुप्तांश.
८ पतंग.

॥ ज्योतिर्पीना पांच जेद कहे ठे.

१ चंद्र. २ सूर्य. ३ ग्रह. ४ नक्षत्र. ५ तारा.

॥ वैमानिकना वे जेद कहे ठे.

१ कल्प-ते चार देवलोक. २ कल्पातीत-ते
॥ वैवेयक ने पांच अनुत्तर विमान.

॥ कल्प ते चार देवलोकनां नाम कहे ठे ॥

१ सौधर्म. २ ईशान. ३ सनत्कुमार. ४ माहेंद्र.
 ५ ब्राह्म. ६ क्षांतक. ७ शुक्र. ८ सहस्रार. ९
 आनत. १० प्राणत. ११ आरण. १२ अच्युत.
 ॥ कल्पानीन ते नव प्रवेयक ते पांच अनुत्तर
 विमान ॥

॥ नव प्रवेयकनां नाम कहे ठे ॥

१ सुदर्शन. २ सुप्रतिबंध. ३ मनोरम. ४ सर्व
 ताजद्र. ५ विशाल. ६ सुमनस. ७ सौमनस. ८
 प्रीतिकर. ९ आदित्य.

॥ पांच अनुत्तर विमाननां नाम कहे ठे ॥

१ विजय. २ वैजयंत. ३ जयंत. ४ अपगजित.
 ५ सर्वार्थसिद्ध.

॥ ए मंनानी जीवाना जेद कथा ॥

॥ हवे निरुता पंदर जेद कहे ठे ॥

नीर्यसिद्ध, अनीर्यसिद्ध आदि देइ सिद्धना
 पंदर जेद जायवा.

ए जीवन्तु स्वयं कथं.

॥ हवे पांच द्वारनां नाम कहे ठे ॥

१ शरीरनुं द्वार. २ आठखानी स्थितिनुं द्वार.
३ पोतानी कायमां रहे तेनुं द्वार. ४ प्राणनुं
द्वार. ५ योनिनुं द्वार.

१ ॥ हवे शरीरनुं द्वार कहे ठे ॥

सर्वे एकेंद्रियनुं अंगुलना असंरूपातमा जा-
गनुं शरीर होय, पण प्रत्येक वनस्पतिनुं हजार
योजनथी अधिक शरीर जाणवुं.

वेइंद्रियनुं द्वार योजननुं शरीर, तेइंद्रियनुं त्रण
गाठनुं शरीर, चौरिंद्रियनुं एक योजननुं शरीर.

पांचसो धनुष्यनुं शरीर सातमी नारकीनुं,
पठी अर्ध अर्ध ठेवुं करीए, त्यारे पहेली नारकीनुं
पोणा आठ धनुष्य नेठ आंगलनुं शरीर जाणवुं.

गर्भज मठ ने उरःपरिसर्पनुं हजार योजननुं
शरीर जाणवुं.

पद्मीनुं धनुष्य पृथक्त्व पट्टे बेथी नव धनु-
ष्यनुं शरीर जाणवुं.

शुजपरिसर्पनुं गाउ पृथक्त्व शरीर होय.

॥ ए शरीरनुं मान गर्भजनैं जाणवुं ॥

॥ संमूर्धिमनुं शरीरमान कहे ठे ॥

खेचर पंखीनुं तथा शुजपरिसर्पनुं धनुष्य पृ-
थक्त्व शरीर जाणवुं.

उरःपरिसर्पनुं योजन पृथक्त्व शरीर जाणवुं.
संमूर्धिम चतुष्पदनुं गाउ पृथक्त्व शरीर-
मान जाणवुं.

॥ गर्भज ॥

चतुष्पदनुं ठ गाउनुं शरीर होय.

मनुष्यनुं त्रण गाउनुं शरीर होय.

जवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी, वैमानिकमां
सौधर्म ने ईशान ए वे देवलोक सुधीना देवतानुं
सात द्वायनुं शरीर जाणवुं.

त्रीजे चाथे ठ द्वायनुं शरीर.

पांचमे ठेठे पांच द्वायनुं शरीर.

સાતમે આઠમે ચાર હાથ; નવમે, દશમે, અગ્યારમે, બારમે ૫ ચાર દેવસ્રોત્રકે ત્રણ હાથનું શરીર; નવ પ્રેવેયકે બે હાથનું શરીર; પાંચ અનુત્તર વિમાને ૫૬ હાથનું. ૫ શરીરનું માન જાણવું.

૨ ॥ આઠઘાનું માન કહે છે ॥

પૃથ્વીકાયનું બાવીશ હજાર વર્ષ, અપ્કાયનું સાત હજાર વર્ષ, તેજકાયનું ત્રણ અહોરાત્રિ, વાઝકાયનું ત્રણ હજાર વર્ષ અને વનસ્પતિનું દશ હજાર વર્ષનું આઠઘું જાણવું.

વેદંદ્રિયનું ચાર વર્ષ.

તેદંદ્રિયનું ડગળપચાસ દિવસ.

ચોરિંદ્રિયનું ઠ માસનું.

દેવતા અને નારકીનું તેત્રીશ સાગરોપમ, ચતુષ્પદ, તિર્યંક અને મનુષ્યનું ત્રણ પલ્લોપમ નું આઠઘું.

(१४४)

जलचर, उरःपरिसर्प, जुजपरिसर्प-एतनु
उत्कृष्ट पूर्व कोमीनुं आजखुं जाणवुं.

पद्मीनुं पट्योपमना असंख्यातमा जागनुं
आयुष्य जाणवुं.

सर्व सूक्ष्म तथा साधारण वनस्पति अने
संमूर्द्धिम मनुष्य-एतनुं जघन्य उत्कृष्ट अंत-
र्मुहूर्तनुं आजखुं होय.

॥ हवे संमूर्द्धिमनुं आयुष्य कहे ठे ॥

जलचर संमूर्द्धिमनुं पूर्व क्रोम वर्ष, स्थलचर-
नुं चोराशी हजार वर्ष, खेचरनुं वहोतेर हजार
वर्षनुं आयुष्य, उरःपरिसर्पनुं त्रेपन हजार वर्षनुं
आयुष्य, जुजपरिसर्पनुं वेंतालीश हजार वर्षनुं
आयुष्य. एवी रीते आयुष्यनुं मान जाणवुं.

३ ॥ हवे कायनी स्थितिनुं द्वार कहे ठे ॥

एकेंद्रिय असंख्याती उत्सर्पिणी अवसर्पिणी
सुधी पोतानी कायमां ग्हे.

(१४५)

अनंतकाय अनंती उत्सर्पिणी अवसर्पिणी।
सुधी पोतानी कायमां रहे.

वे इंद्रिय, तेइंद्रिय तथा चौरिंद्रिय ए त्रणे
विकलेंद्रिय संख्यातां वर्ष सुधी रहे.

मनुष्य तथा तिर्यच सात आठ जव सुधी रहे.

नारकी मरी नारकी न थाय.

देवता मरी देवता न थाय.

४ ॥ हवे दश प्राणनुं छार कहे ठे ॥

१ स्पर्शनेंद्रिय.

६ श्वासोच्छ्वास.

२ रसनेंद्रिय.

७ आलसुं.

३ घ्राणेन्द्रिय.

८ मनबल.

४ चक्षुरिंद्रिय.

९ वचनबल.

५ श्रोत्रेन्द्रिय.

१० कायबल.

ए दश प्राण जाणवां.

एकेन्द्रियने चार प्राण.

वेइंद्रियने ठ प्राण.

(१४६)

तेइंद्रियने सात प्राण.

चौरिंद्रियने आठ प्राण.

असंझी पंचेंद्रियने नव प्राण.

संझी पंचेंद्रियने दश प्राण.

५ ॥ हवे योनिनुं द्वार कहे वे॥

सात लाख पृथ्वीकाय.

सात लाख अष्काय.

सात लाख तेजकाय.

सात लाख वायुकाय.

दश लाख प्रत्येक वनस्पतिकाय.

चौद लाख साधारण वनस्पतिकाय.

वे लाख वेइंद्रिय.

वे लाख तेइंद्रिय.

वे लाख चौरिंद्रिय.

चार लाख देवता.

चार लाख नारकी.

(१४७)

चार लाख तिर्यच पंचेद्रिय.

चोद लाख मनुष्यना नेद.

ए सय मली सर्व जीवोनी चोराशी लाख
जीवायोनि थाय.

सिऊना जीवोने देह नथी, आयु नथी, कर्म
नथी, प्राण नथी, योनि नथी.

ए सिऊना जीवोनी सादि अनंत स्थिती
जाणवी.

इति जीवविचार प्रकरणना

वृटा घोखो समाप्त.

